

M&P

VAKBLAD VOOR MAATSCHAPPIJLEER

Interview

IN GESPREK MET

Journalist Joris Luyendijk
en VO-voorman Rosenmöller

Complottheorieën

9/11 EN MH17

Meer dingen die wij
niet weten

Maatschappijwetenschappen

LESMATERIAAL

Dwarsverbanden
tussen contexten

Dubbelinterview

STAATSBURGERSCHAP

Tweedegraadsopleiding
in Leeuwarden

**DONOR
WISE!**

Maatschappijleer / -wetenschappen

DonorWise informeert uw leerlingen over het Nederlandse donorregistratiesysteem. Vervolgens discussiëren zij over de voor- en nadelen van dit systeem. DonorWise is eenvoudig in te passen in uw reguliere lessen en sluit aan op de actualiteit.

Onderbouw
Module 3, 4 en 5

Bovenbouw
Module 6, 7 en 8

profiel-/sector-
werkstuk

toestemmingssysteem

donorregister

donorformulier

DonorWise.nl: Digitale module over orgaandonatie voor vmbo, havo en vwo

INJECTIE

De injectienaaldtheorie, welke maw'er is er niet groot mee geworden? In de syllabus kom je de theorie niet meer tegen. Terecht, want anno 2015 neemt het kijkers- en lezerspubliek mediaboodschappen al lang niet meer klakkeloos over. Na het neerstorten van vlucht MH17 namen burgers de tijd om

eerst zelf kritisch na te denken zonder direct op de berichtgeving af te gaan. Bij de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo vergaarden internetgebruikers meerdere informatiebronnen voordat zij een oordeel over de (mogelijke) daders velden. Na de ramp met het vliegtuig van Germanwings ontstond er geen hype rond de veiligheid van luchtvaartuigen, laat staan de psychische gezondheid van piloten. Is dit realistisch? Allerminst. De stortvloed aan informatie na een ramp, een incident of een andere gebeurtenis leidt er allesbehalve toe dat burgers - als een soort van amateurdetectives - op zoek gaan naar de waarheid. Wie zich toch aan het betere knip- en plakwerk waagt, kan

zomaar een complot ontdekken. Er is, als je sommige leerlingen mag geloven, bewijs aan overvloed voor samen-zweringen. Als het op dit soort speurwerk aankomt, dan zijn jongeren altijd te porren voor een actualiteitenopdracht. Hier ligt voor docenten maatschappijleer een gouden kans. Laten scholieren zich anno 2015 niet zomaar iets wijsmaken of toch wel? Helaas is de injectienaaldtheorie actueler dan ooit. Helaas, omdat mensen (jong en oud) vaak amper in de gaten hebben dat ze worden gedesinformeerd, terwijl ze in een illusio-naire wereld van optimale informatie-voorziening leven. Of is dit ook weer voor een complottheorie?

IVO PERTIJS
hoofdredacteur

i.pertijs@maatschappijenpolitiek.nl

INHOUD

<u>3</u> REDACTIONEEL	<u>11</u> WERELDBURGERSCHAP	<u>20</u> PILOT MAW	<u>28</u> RECENSIES
<u>4</u> JOURNALIST LUYENDIJK: MORES VAN BANKIERS	<u>12</u> TERREUR IN NIGERIA	<u>22</u> HOKJESMAN	<u>30</u> NVLM
<u>7</u> MOTIE	<u>14</u> KRITISCHE GEEST	<u>24</u> LERARENOPLEIDERS	<u>31</u> BOEKENKAST
<u>8</u> COMPLOTTHEORIEËN	<u>16</u> VOORZITTER VO-RAAD ROSENMÖLLER	<u>26</u> POPULISME	
<u>10</u> VOX	<u>19</u> DIO	<u>27</u> WERKVLOER	

04

08

16

20

22

Joris Luyendijk (foto: Fjodor Buis)

INTERVIEW MET JOURNALIST EN ANTROPOLOOG JORIS LUYENDIJK

'MENSEN ZIJN MEER DAN CONSUMENTEN'

Met *Dit kan niet waar zijn* schreef Joris Luyendijk wederom een maatschappijkritische bestseller. In zijn nieuwste boek staan de mores van bankiers centraal. Tussen twee drukbezochte lezingen door sprak *Maatschappij & Politiek* met hem in de sprinter van Rotterdam naar Roosendaal.

IVO PERTIJS

Ter hoogte van station Dordrecht komt de conductrice langs. 'Hoe maakt u het?', vraagt Joris Luyendijk vriendelijk. 'Goed, en u?', antwoordt de vrouw van middelbare leeftijd. 'We slaan ons er doorheen', zegt de journalist. 'Waar doorheen?', wil de conductrice van Luyendijk weten. 'Door het leven.' De vrouw merkt op dat dit een hele kunst is. 'Ik probeer de regie in eigen hand te houden'. Luyendijk: 'Als u dat lukt, dan bent u verder dan ik! Ik ben alleen aan het accepteren dat ik die regie niet heb. Ik ben het balletje in de flipperkast. Bij mijn geboorte deed mijn moeder dit [hij maakt een zwaaiende beweging] en daarna gebeurde er dat [hij bootst het geluid van een flipperkast na]. Zo zie ik het'. De conductrice reageert ad rem. 'Maar je moet het zelf wel een beetje in de hand houden. Dat vind ik de uitdaging in alles. In mijn werk hier in de trein, maar ook privé. Ik beslis wat ik wil. Ik maak keuzen en dan doe je mensen weleens verdriet. Je maakt van alles mee: leuke dingen, minder leuke en erge. Droomt u weleens dat u een vliegtuig bent?' Luyendijk knikt. De conductrice vervolgt haar verhaal. 'Dan vliegt u even over de situatie heen. Met zo'n helicopterview denk je: o, zo zit het!', lacht de vrouw uitbundig. Voordat ze afscheid neemt richt ze zich nog één keer tot Luyendijk. 'U bent overigens geen flipperkastbal!' Kort voor de komst van de conductrice vertelde Luyendijk over de *Master of the Universe*-bankier. Dit zijn extreem competitieve bankiers die erin geloven dat ze op eigen kracht de top bereiken. 'Volgens dit type bankier komt de mate van succes voort uit het maken van de juiste

keuze. De *Masters of the Universe* die ik sprak vonden dat zij de juiste keuze hadden gemaakt. *Come see me*, TED talks. Je hebt losers en je hebt mensen die de juiste keuzen maken. Zo denken zij', zegt Luyendijk. Hij deelt deze visie allerminst. 'Succes is helemaal geen keuze. Hard werken is een keuze. Succes is mazzel.'

Voor de bankiers die bovenaan de maatschappelijke ladder staan omarmen het meritocratische ideaal.

'Ja, dat is een manier om niet dankbaar te hoeven zijn. Ik ben atheïst, maar christenen noemen het de genade. Dan kijk je met nederigheid naar het geluk dat je had, dat je zelf, je partner of je kinderen niet ziek werden, dat er niet iemand anders was die beter was. Al die mazzel. Als je dat onder ogen ziet, dan kun je jezelf niet steeds op de borst kloppen. Als je een bijna narcistische behoefte hebt om jezelf op de borst te kloppen, dan word je ook steeds overmoediger. Dat is een vast psychologisch mechanisme.'

Naast de *Master of the Universe*-bankier beschrijft u ook andere typen in uw boek. Wist u al direct dat u profielschetsen van bankiers wilde maken?

'Ik had geen uitgewerkte plannen toen ik de eerste mailtjes verstuurde. Ik begon heel simpel en wist ook niet of ik 200 interviews zou afnemen of andere accenten zou leggen. De interviews bleven komen. Ik dacht: "Dit wordt interessant, dit doet niemand anders op aarde". Daarom ging ik ermee door. In de gesprekken ging het alle richtingen op, van "ons valt alles te verwijten" tot "ons valt niets of iets anders te verwijten". De koele kikkers bleven mij het meest bij. Dit zijn de a-morelen

die zeggen: dit zijn de cijfers, dit zijn de wetten, dus wat ik doe is legaal. Iedereen die op een ROC met 25.000 leerlingen lesgeeft zal dit herkennen. Aan de top van die opleidingen zitten ook mensen die geen flauw idee hebben wat er op de werkvloer gebeurt; en daar zelfs trots op zijn. "De inhoud is voor jullie hoor", zeggen zij dan. Ze zijn zich van geen kwaad bewust. Vervolgens gaan ze naar de shampoofabriek om die te leiden. De koele kikkers die ik interviewde keken terug op hun periode. In de tijd dat ze puur calculerend bezig waren, zouden ze nooit een interview hebben gegeven.'

Voor de buitenwereld is de City één pot nat, maar in lezingen maakt u de vergelijking met een Olympisch dorp.

'Zo moet je de financiële sector ook zien. Het maakt in een Olympisch dorp wel degelijk uit of je een slecht betaalde korfballer bent of een multimiljonair golfer, een teamsport beoefent of niet, of je sport hypergeprofessionaliseerd is of niet, enzovoorts. De meeste mensen in dit dorp zijn geen topsporters, maar masseurs, scheidsrechters of managers. Veel bankiers werken jarenlang zoveel uur per week in de City dat ze per uur niet meer verdienen dan mensen buiten de City. Ze hopen veel geld te verdienen, maar de meesten worden geloosd net voordat het grote geld begint. Als die gastjes die op de Erasmus rondlopen en denken dat ze de allerslimsten zijn door naar de City te gaan... Nee, de City gaat jou gewoon tien jaar uitpersen. De kans dat je daarna flink wat geld verdient is niet zo groot. Wat je zeker weet, is dat je tien jaar uitgeperst gaat worden. Tachtig uur per week werken. Geen vaste uren. Elk moment op-

De Bank of England in de City (foto: Katie Chan)

roepbaar. Daar is te weinig aandacht voor. Het is geen sekte, maar het heeft wel raakvlakken. Mensen worden losgeweekt van vrienden en familieleden.'

Is er een verband tussen de Engelse cultuur en de excessen in de City?

'In sommige opzichten wel. Er zijn privé-scholen waar mensen met glamour zitten. Er is een standenmaatschappij waarbij maatschappelijk succes ontzettend belangrijk voor je identiteit is. Ik heb jou nu namelijk nog niet gevraagd uit welke sociale klasse je komt. In Engeland waren we elkaar nog steeds aan het besnuffelen. Er heerst ook een soort meedogenloosheid. Solidariteit is niet een woord dat niet in Engeland wordt gebruikt. Het woord *solidair* bestaat niet als woord. Dat hebben ze ook nooit nodig. De woorden *solidariteit* en *integriteit* bestaan alleen als zelfstandige naamwoorden. Niet als bijwoord. Ik vind het altijd heel opvallend als een taal een bepaald woord niet heeft. In ons wetsstelsel kennen we het begrip *te goeder trouw*. Dat heb je daar niet. Daar is het pakken wat je te pakken kan. Als ik iemand zonder benen een racefiets verkoop en die persoon heeft het contract getekend, dan kan de Engelse rechter heel weinig voor mijn klant doen. Op

het Europese vasteland kan de rechter zeggen: "Luister, u moet hebben geweten dat die persoon niet doorhad dat hij nooit op die fiets zou kunnen rijden. Dus u handelde niet te goeder trouw".'

Hoe benaderde u als Nederlandse journalist deze mensen?

'Ik speelde regelmatig de gekke-Nederlandse kaart. Naïviteit is sowieso mijn favoriete pose. Engelsen zijn vrij los naar buitenlanders. Als ik zei dat ik uit een buurland kom - er zit een zeetje tussen - dan hadden ze daar niets mee. Ik had net zo goed in Azië kunnen wonen. In de perceptie van de Britten is Europa gewoon West-Azië. We denken altijd dat de Engelsen sympathieke mensen zijn. Dat zijn velen helemaal niet. Wij lachen om de humor van Lord Blackadder, maar zo gaan velen echt met elkaar om. Dat is niet leuk. Op school wordt bijvoorbeeld niet gezegd "wees niet onaardig", maar "wees niet onbeleefd" - *Don't be rude*. Je mag best onaardig zijn, als je maar beleefd bent. Voor ons Nederlanders zijn mensen die beleefd iets onaardigs zeggen zo ongeveer het ergste wat er is.'

Ook u eerdere boek *Het zijn net mensen* zorgde voor de nodige discussie.

Docenten maatschappijleer verwijzen er met grote regelmaat naar. Verbaast u dat?

'Dit verbaast mij niet, maar het vleit mij enorm. Ik geef eigenlijk maatschappijleer, dat is wat ik doe. Ik vertel aan de hand van illustraties een verhaal, maar dat verhaal in zijn geheel is ook weer een diepere illustratie. Mijn drijfveer - los van geldingsdrang en de noodzaak van brood op de plank - is democratisch idealisme. Dit is volgens mij ook heel gebruikelijk bij maatschappijleer, in elk geval waarom de overheid ooit zo'n vak heeft geïntroduceerd. Mensen zijn meer dan consumenten, dat zijn burgers. Als burger word je niet geboren, wel als consument. Burger word je door politiek bewust te zijn. Democratie is de hoop dat mensen zinvolle keuzen kunnen maken voor hun eigen toekomst en daarmee geen tragische levens leiden waarin ze een speelbal van charismatische psychopaten worden.'

Bent u tijdens het schrijven van uw boeken met deze bewustwording bezig?

'Ja. Voor 1998 kon je niet zeggen dat er problemen met de islam waren en na 2003 kon je niet zeggen dat er oplossingen zijn. Wat was er veranderd? Een aantal beelden. Juist op plekken waar men-

KEES VAN DER STAIJ (SGP)

MOTIE

sen geen moslims om zich heen hadden vielen ze massaal voor die beelden. Toen dacht ik: "Wow, de journalistiek bestaat niet alleen uit kwaliteitsjournalistiek, maar journalistiek kan ook onderdeel van het probleem zijn". Alle journalistiek is actiejournalistiek, maar bij veel mensen vallen hun actie samen met het systeem en de gevestigde orde. Daardoor zien ze dit aan als neutraliteit. Toen ik alles op papier zette voelde ik mij onmachtig, omdat ik mij realiseerde hoe weinig je kunt weten en hoe weinig je kunt laten zien. Bij de ontvangst van *Het zijn net mensen* besefte ik hoe weinig mensen dit willen horen. Er kwamen mensen naar mij toe die zeiden: "Nou, meneer Luyendijk, ik heb uw boek gelezen en ik heb de krant eruit gedaan!". Dat was niet de strekking van mijn verhaal. Tegelijkertijd waren er collega's die woedend werden. Kennelijk hadden ze een soort perfectie-ideaal. Ze gingen helemaal door het lint nadat ik ze er op wees dat ze onvolkomen werk leverden. Niet omdat zij hun best niet doen, maar je zit nu eenmaal met extreme beperkingen die voorbij jouw reikwijdte liggen.'

Bij de ontvangst van uw nieuwste boek klinkt regelmatig de vraag waarom de media de problemen bij de City niet eerder hadden ontdekt.

'Ik weet niet of de media zoveel hebben gemist tot 2008. Als Borssele nu ontploft, hebben we dan veel gemist? We zijn geen almacht die alles had moeten voorspellen. Wat we met name misten, was de enorme verstrengeling tussen wetenschap en financiële wereld, tussen politiek en financiële sector en tussen accountancy-bedrijven en de financiële wereld.'

Wat zouden boze burgers volgens u moeten doen om het tij te keren?

'Je moet niet stemmen op partijen die dit systeem ondersteunen. Ben je boos op de banken, stem dan niet op de VVD. Overstappen is ook echt effectief. Je hoeft niet bij zo'n grote bank te blijven. Er zijn alternatieven.

Sluit u een baan bij een grote bank uit?

'Zeg nooit nooit, maar dat zou bij een hele andere bank zijn dan die nu bestaan.' ♦

GEEF SCHOLEN DE RUIMTE

Bijna drie jaar geleden werd de SGP-fractie in de Tweede Kamer versterkt met een derde man: Roelof Bisschop. Omdat hij gepikt en gemazeld is in het (middelbaar) onderwijs, was de taakverdeling binnen de fractie na de verkiezingen niet moeilijk. Onze nieuwe Bisschop kreeg de portefeuille Onderwijs.

Een Tweede Kamerlid kan aan de slag met een goed gevulde gereedschapskist: amendementen, mondelinge vragen, schriftelijke vragen, (spoed)debatten, moties, een parlementaire enquête. Een mogelijkheid die Kamerleden steeds vaker benutten is het indienen van een wetsvoorstel. Het kost veel tijd en energie, maar dan heb je ook wat.

Bisschop heeft een dergelijk wetsvoorstel gemaakt. Hij deed dat in samenspraak met twintig onderwijsorganisaties, mensen uit de praktijk dus. Samen met zijn collega's Van Meenen (D66) en Rog (CDA) wil hij bij wet scholen en leerkrachten meer ruimte geven om zich aan hun kerndoel te wijden: leerlingen kennis bijbrengen, motiveren en stimuleren. De vrijheid van de scholen - daar zitten de experts! - verdient meer respect, vinden SGP, D66 en CDA. Om die reden dient met name de rol van de Onderwijsinspectie beter (lees: scherper) te worden afgebakend.

Zoals gezegd, de voorbereiding, opstelling, verdediging en behandeling van een eigen wet is voor een Kamerlid een hele klus. Een minister heeft een heel ambtenarenapparaat ter beschikking, Kamerleden moeten het werk vooral zelf doen. Een motie kost minder tijd!

Tóch is het goed dat de Tweede Kamer de mogelijkheid heeft om, als de regering in gebreke blijft, zelf het initiatief te nemen om iets te regelen. In dit geval om zowel docenten als leerlingen iets verder te helpen.

Daarom uit de Memorie van Toelichting op het wetsvoorstel-Bisschop cum suis deze passage:

'De initiatiefnemers hebben regelmatig tijdens werkbezoeken in basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs gemerkt dat leraren en schoolleiders een zeer sterke behoefte hebben aan een eigen pedagogisch-didactische ruimte waarbinnen zij zelf handen en voeten kunnen geven aan goed onderwijs. Professionals hebben recht op die vrije ruimte... Deze professionele vrijheid is bovendien een belangrijke slagader van Artikel 23 van de Grondwet, en uitdrukkelijk niet alleen voor zover het bijzonder onderwijs betreft. (...)De initiatiefnemers vinden dat deze vrijheid beter beschermd moet worden.' ♦

DE SPANNENDSTE COMPLOTTHEORIEËN OP EEN RIJTJE

ELVIS IS NIET DOOD

Elvis is niet dood en de Amerikaanse regering is verantwoordelijk voor de aanslagen op de Twin Towers. Veel aanhangers van complottheorieën geloven hier oprecht in. Ook bij de docentenbijeenkomst in Den Haag komt het naar voren: veel van hun leerlingen geloven in complottheorieën.

VERA BOONMAN

Foto: Wikimedia Commons

Eind januari organiseerde *Maatschappij & Politiek* samen met PvdA-Kamerlid Ahmed Marcouch een docentenbijeenkomst in de Tweede Kamer over de behandeling van Charlie Hebdo in de klas. Wat in het gesprek ook vluchtig naar boven kwam, is dat er veel leerlingen geloven in complottheorieën, die ook bij Charlie Hebdo weer bovenkwamen. Over deze theorieën zijn boeken volgeschreven en zijn mensen erop afgestudeerd. Zo merken Cass Sunstein en Adrian Vermeule op dat mensen het evenwicht proberen te bewaren tussen alle dingen waarin ze geloven. 'Acceptatie of afwijzing van een complottheorie hangt af van welke van de twee die balans in hun geloof bewaart', staat in hun onderzoek *Conspiracy Theories*. Zo zou het voor sommige mensen onmogelijk zijn dat de CIA iemand als John F. Kennedy zou vermoorden. Die gedachte zou ervoor zorgen dat te veel van hun andere meningen ontwricht worden... en wat te denken van al die leerlingen die in de Illuminatie geloven? Met de gebeurtenissen rondom

Charlie Hebdo kwamen de complottheorieën weer aan bod in het klaslokaal, daarom volgen hier drie complottheorieën: 9/11, MH17 en Charlie Hebdo.

GEORGE BUSH IS HET BREIN ACHTER 9/11

Het is kwart voor negen 's ochtends in New York en de meeste zakenmensen zijn op dat moment al hard aan het werk. Een minuut later vliegt een gekaapt vliegtuig de noordelijke toren van het World Trade Center binnen (twintig minuten later gevolgd door een tweede vliegtuig). Er ontstaat een explosie maar de toren blijft staan, tot half elf in de ochtend. De zuidelijke toren is op dat moment al ingestort. In totaal waren er vier vliegtuigen gekaapt: het derde vliegtuig vloog het Pentagon in Washington D.C. binnen en het vierde toestel stortte neer in Pennsylvania. In totaal zijn er circa 2.977 personen omgekomen bij de aanslagen op deze dag. Osama bin Laden, destijds een van de leiders de terroristische organisatie Al Qaida, wordt door de Amerikaanse regering verantwoordelijk gehouden voor de aanslagen.

Er zijn veel verschillende complottheorieën omtrent 9/11. Zo zijn er mensen die claimen dat er helemaal geen vliegtuig in het Pentagon is gevlogen; de schade is veroorzaakt door een door de Amerikanen afgevuurde raket. Bovendien werd president Bush, op het moment dat hij het nieuws over de Twin Towers te horen kreeg, niet geëvacueerd. Hij was op dat moment op een basisschool in Florida en op televisie waren beelden te zien van de voormalige president die minutenlang bleef zitten toen iemand de feiten in zijn oor fluisterde. Voeg daar aan toe dat er explosieven in het World Trade Center zouden zitten die ervoor zorgden dat de gebouwen instortten en de Amerikaanse regering lijkt inderdaad niet zo onschuldig meer.

Foto: Ministerie van Defensie

DIT HEEFT NOOIT PLAATSGEVONDEN

Het op 17 juli 2014 neergestorte vliegtuig van Malaysia Airlines MH17 zorgde voor wereldwijde media-aandacht en rouw. Van de 298 mensen aan boord hadden 193 de Nederlandse nationaliteit. Het vliegtuig werd boven Oekraïne uit de lucht geschoten, waar op dat moment een pro-Russische opstand gaande was. De berging van het vliegtuig en de lichamen verliep moeizaam. Woensdag 23 juli 2014 werd uitgeroepen tot dag van nationale rouw.

Ook bij deze gebeurtenis zijn er genoeg mensen die niet in het verhaal van de autoriteiten geloven. Het zou zomaar kunnen dat niet de Russen verantwoordelijk zijn voor het neerstorten van het vliegtuig, maar juist Oekraïne. Ook het Westen is verdacht; dat zou immers een reden zoeken om oorlog tegen Rusland uit te lokken. Bovendien is de kans groot dat de hele gebeurtenis nooit heeft plaatsgevonden. In Rusland zou men beweren dat het vliegtuig vol lijken is gestopt en dat het neergestorte vliegtuig in scène is gezet.

Omdat één van de inzittenden, Joep Lange, een bekende aidsonderzoeker was, zou de aanslag ook nog wel eens bedoeld kunnen zijn om aidsbestrijding te saboteren. Veel mensen verdienen nog geld aan de bestrijding van aids, waardoor zij geen medicijn tegen de ziekte willen. Bovendien willen westerse overheden graag de wereldbevolking uitdunnen, omdat er op het moment sprake is van overbevolking.

Foto: Valentina Calà, Flickr

AMERIKANEN STRAFFEN HOLLANDE MET DE AANSLAG OP CHARLIE HEBDO

Het moment staat waarschijnlijk nog vers in ieders geheugen. Het is nog niet zo lang geleden dat twee zwaarbewapende broers het kantoor van het Franse satirische weekblad Charlie Hebdo binnendrongen, waar net een redactievergadering was begonnen. De mannen schreeuwden 'Allahu Akbar' voordat ze mensen van de redactie doodden. Chérif en Saïd Kouachi vluchtten in een zwarte auto, al snel gevolgd door de politie. Uiteindelijk werden ze gedood in het dorpje Dammartin-en-Goële, vlakbij Parijs. Ondertussen gijzelde Amedy Coulibaly een aantal mensen in een joodse supermarkt in Parijs. Hij zou de aanwezigen vermoorden op het moment dat de broers in het dorpje bestormd zouden worden. Uiteindelijk werd ook hij door de politie doodgeschoten. De aanslag zorgde ervoor dat duizenden mensen in Frankrijk de straat opgingen gewapend met een pen en een bordje waar 'Je Suis Charlie' op stond. Ook in andere Europese steden gingen op 8 januari 2015 naar buiten. Dit was niet het enige wat de aanslag teweegbracht - veel complotdenkers speculeerden er weer op los. Volgens *de Volkskrant* is het dan ook een traditie: complottheorieën die na een grote gebeurtenis weer de kop opsteken. 'De Amerikanen zijn verantwoordelijk', is de conclusie van politiek-wetenschapper Alexander Zhilin uit Rusland. Het zou een straf zijn, omdat de Franse president Hollande mogelijk geen sancties tegen Rusland meer wilde, wanneer Rusland zich aan de afspraken zou houden.

De aanslagen in Parijs zorgen voor meer afkeer tegen moslims, waardoor op internet al gauw berichten verschenen van mensen die de Israëliëse inlichtingendienst verdenken. Daarmee zou de dienst haat jegens moslims willen zaaien. De meeste mensen op internet zwijgen echter over deze theorie als op vrijdag Coulibaly mensen in de joodse supermarkt gijzelt. ♦

VOX populi

'GELOOF JIJ IN COMLOTHEORIEËN?'
LEERLINGEN VAN VWO-4 VAN HET LEONARDO COLLEGE IN LEIDEN
BAS BANNING

PIETER (16):

MEER DINGEN DIE WIJ NIET WETEN

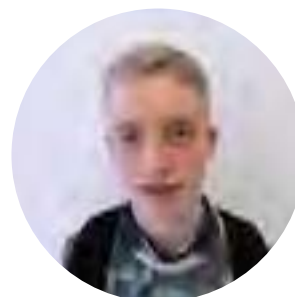
'Ik denk wel af en toe dat dingen voorbedacht zijn en dat er iets achter zit. Ik denk dat er veel meer dingen zijn die we niet weten. Ik haal mijn informatie vooral van het *Journal*. Kranten ook af en toe en *Nu.nl* check ik drie keer in de week. Soms ken ik iemand die andere informatie ergens vandaan heeft. Ik denk dat er veel sites zijn waar het niet klopt maar ik denk dat scholen daar niets aan kunnen doen. Je kunt daar vrij weinig aan doen.'

KIMBERLY (15):

VEEL BIJ MAATSCHAPPIJLEER

'Ik geloof daar niet in. Ik heb wel een vriendin die in de illuminatie gelooft. Ik kijk meestal *RTL4 Nieuws*, maar niet elke dag. Soms staat er op Facebook zo'n artikel en dat lees ik dan soms, als het me aanspreekt, anders niet. Misschien er over praten op school, wat wel en niet waar is. Bij ons bij maatschappijleer hebben we het er wel veel over.'

MILAN (15):

MEER BUITENLANDSE BRONNEN

'Nee. Ik kijk het *Journal* altijd met mijn ouders en ik kijk vooral op *Nu.nl*, dat is het wel. Ik zoek het internet niet af naar nieuws en zo. Ik zie vrienden van me weinig in de krant zoeken of zo. Ja, ik denk dat steeds meer mensen ook buitenlandse bronnen bekijken. Ik denk dat er niets aan te doen is. Het internet kun je niet afsluiten. Je kunt op je telefoon overal naar op zoek.'

WERELDBURGERSCHAP

IEDEREEN IS VAN DE WERELD...

Op 15 december 2014 claimde Denemarken de Noordpool. Dit deed in Nederland nauwelijks stof opwaaien, maar deed de Noordse landen de wenkbrauwen fronsen. Van wie is de Noordpool eigenlijk? Wie kan aanspraak maken op olie, gas, mineralen en op een strategische ligging qua doorvaarroute en qua militaire basis? Typische maatschappijleervragen!

DOUWE VAN DOMSELAAR

Wie kan aanspraak maken op de Noordpool? (foto: J. Thompson, US Navy)

De Noordpool kan wel eens *het* conflict van de komende jaren worden. Vele partijen zijn betrokken: de Verenigde Staten, Rusland, Canada, Noorwegen, Denemarken en wij als wereldgemeenschap. Voor maatschappijleerdocenten is het belangrijk om het hier met leerlingen over te hebben. Wanneer sprak u voor het laatst met uw leerlingen over de gevolgen van de claim op de Noordpool voor Nederland en hoe vaak voert u een goede discussie over Turkije als toekomstige partner van de Europese Unie nu de persvrijheid niet geborgd lijkt, over de situatie in Tibet, over de moeizame relatie tussen Suriname en Nederland of over de bloedmijnen in Afrika, de inzet van vredestroepen, de beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen over dertig jaar en over het al dan niet verdwijnen van de nationale identiteit? Waarschijnlijk nooit, maar waarschijnlijk vindt u deze onderwerpen wel belangrijk. Het ontbreekt u echter aan tijd in de reguliere twee uur maatschappijleer per week, zijn het geen curriculumonderwerpen, enzovoorts. Het kan daarentegen toch

niet zo zijn dat onze jongeren straks wel keurig het verschil tussen Wia en Wajong en tussen bestuurs- en staatsrecht weten, maar geen idee hebben van alle bovengenoemde onderwerpen?

WERELDBURGERSCHAP

Ongetwijfeld doen we onze maatschappijleeringen goed, maar doen we wel de goede dingen? Lesgeven over wereldburgerschap is niet ingewikkeld maar wel noodzakelijk. Het gaat immers om kennis van de wereld buiten Nederland en mondiale vraagstukken komen er steeds meer door de globalisering. Hoe men het ook wendt of keert en of men er nu voor of tegen is, problemen worden steeds grensoverschrijdender en komen ook ongevraagd bij ons binnen, ook als men zich achter zijn grenzen terugtrekt.

Dit heeft dan ook verstrekkende gevolgen voor de betrokkenheid en participatie van onze jongeren bij die mondiale vraagstukken. De wereld begint in het hier en nu, niet ver van ons bed. Wereldburgerschap gaat een stuk verder en breder dan het onderwerp ontwikkelingssamenwerking bij maatschappijwetenschappen of het hoofdstuk over de Europese Unie en

de Verenigde Naties bij maatschappijleer en maatschappijleer 2. Eigenlijk is wereldburgerschap een *grensoverschrijdend* schoolvak; letterlijk en figuurlijk. Wij zijn uitstekend in staat om dat vak te verzorgen, maar we doen het niet.

Het lijkt noodzakelijk om als maatschappijleer/maatschappijwetenschappers een fundamentele discussie over de inhoud van ons vak te voeren. Zijn we echt goed bezig of staren we teveel naar de Nederlandse navel? Er moet niet te lang met deze discussie worden gewacht, want ook collega-docenten geschiedenis, godsdienst, aardrijkskunde en economie kunnen hiermee aan de slag. Liever houd ik de bal in de ploeg, als u begrijpt wat ik bedoel.

Er zijn drie mogelijkheden: (i) inhoudelijke aanpassing van ons vak, het wordt ergens tussen gepropt, waardoor enkele zaken worden geschrapt, (ii) een stevig pleidooi voor een extra vak op school en (iii) een pleidooi binnen de school voor een extra uur maatschappijleer met aandacht voor wereldburgerschap.

Het mooie is dat de overheid aan onze kant staat: burgerschap is een verplicht aandachtsgebied op scholen (Wet op voortgezet onderwijs, Artikel 17) en burgerschap stopt niet bij de landsgrenzen. Daarom hecht de Nederlandse overheid aan de bevordering van het besef van burgerschap over grenzen heen.

Wereldburgerschap is geen nieuwe hype. Wereldburgerschap is al zou oud als de wereld zelf. Ik wacht uw reacties met spanning af! ♦

... EN DE WERELD
IS VAN IEDEREEN

d.vandomselaar@maatschappijenpolitiek.nl

BOKO HARAM EN HET VERZETSLEGER VAN DE HEER

WAAR IS KONY?

Maart 2012: voor het eerst in de geschiedenis wordt via een virale marketingcampagne een terrorist wereldwijd aan de schandpaal genageld. Mokken, T-shirts, printbare pdf's, stickers en zelfs een tranentrekkende film op YouTube wordt ingezet. Terreurleider Joseph Kony zal dit jaar nog worden gepakt is de heersende gedachte. Drie jaar later is de westerse media hem helemaal uit het oog verloren.

DOUWE VAN DOMSELAAR

Joseph Kony is niet gevonden en zijn Verzetsleger van de Heer zaait nog steeds dood en verderf. In januari wordt een achtjarig meisje door Boko Haram een marktplein opgejaagd. Daar brengt men de bomgordel die om haar middel zit vastgesnoerd tot ontploffing. In de westerse media is er nauwelijks aandacht voor. Beide terreurbewegingen komen, in vergelijking met Islamitische Staat (IS), maar zeer spaarzaam in onze media voor en dat terwijl Boko Haram en Kony in mensonterende gewelddadigheden IS links en rechts lijken in te halen. Door de *selectie* van onze media (de agendatheorie lijkt hier een fraai voorbeeld te hebben) beseffen westerlingen nauwelijks wat er zich allemaal in Afrika afspeelt.

BOKO HARAM

Boko Haram bestaat sinds 2002 en opereert voornamelijk in Noord-Nigeria, maar ook in Mali, Niger, Kameroen, de Centraal Afrikaanse Republiek en Tsjaad. Boko Haram streeft naar een verbod op al het onderwijs dat niet op de islam is gebaseerd. De groep vergelijkt zichzelf lange tijd met de Afghaanse Taliban, maar strijders van Boko Haram vertonen zich het laatste jaar ook veelvuldig met de

zwart-witte IS-vlag. Om de associatie met IS nog sterker te maken heeft Boko Haram in Gwoza (een stad in noord Nigeria) ook een kalifaat uitgeroepen en zich op 7 maart 2015 officieel met IS verbonden.

Boko Haram strijdt niet alleen tegen westerse onderwijs, maar ook tegen culturele invloeden die het aan de westerse wereld kan toeschrijven. Zo verbiedt het het dragen van T-shirts en broeken en het uitbrengen van een stem tijdens verkiezingen. In de visie van Boko Haram wordt Nigeria door ongelovigen geregeerd. Nigeria is een land met 300 volken en een grondgebied dat zestig keer groter is dan Nederland terwijl de centrale overheid zwak is. President Goodluck Jonathan, die eind maart de verkiezingen verloor, stond bekend om zijn corruptie en de bevoordeling van de christelijke volken in het zuiden. In het noorden waar de macht van de staat minimaal is tiert de terreur van Boko Haram welig.

De strategie van Boko Haram is erop gericht om door gruwelijk geweld de bevolking met de knoet te regeren. Onthoofdingen, het levend verbranden, ontvoeringen en de gehele vernietiging van dorpen zijn hiervoor exemplarisch; in wezen in IS-stijl, met dit verschil dat Boko Haram dit al jarenlang doet.

Dieptepunten zijn de ontvoering van 200 meisjes uit een school, het opblazen van zeer jonge meisjes die met een bomgordel een marktplein op of volle bus in worden gestuurd en de grootschalige terreuractie in het stadje Braga begin januari 2015, waarbij volgens Amnesty International 2000(!) inwoners zijn omgekomen. Door de moord op de redactie van Charlie Hebdo de dag ervoor had het Westen daar echter geen aandacht voor.

Het terugdringen van deze terreurbeweging is afhankelijk van de inspanningen van Nigeria en zijn buurlanden. Grootschalige luchtaanvallen van de legers van buurlanden Tsjaad en Niger lijken de opmars van Boko Haram voorlopig te hebben gestuit en inmiddels hebben verkiezingen plaatsgevonden. De nieuwe president, Muhammadu Buhari, heeft in zijn overwinningsspeech twee belangrijke beloften gedaan: meer banen en de strijd met Boko Haram aanbinden. De vraag is wat er dan gaat gebeuren. Zal IS geld, wapens en manschappen aan Boko Haram leveren? Vooralsnog gaat er geen week voorbij zonder dat Boko Haram slachtoffers maakt. De teller staat sinds 2002 al op ruim 200.000 doden en minstens 2 miljoen vluchtelingen.

VERZETSLEGER

Het Verzetsleger van de Heer is een op de Bijbel gestoelde terreurbeweging die eind jaren tachtig in Oeganda is ontstaan. Het operationele gebied van het verzetsleger bestrijkt Oeganda, Soedan, Kongo en de Centraal Afrikaanse Republiek. Voorman Joseph Kony beschouwt zichzelf als een profeet. Hij moordt, verkracht en ontvoert in opdracht van God. Het verzetsleger kenmerkt zich door meedogenloos geweld waarbij vooral kinderen de dupe zijn. De 'soldaten' van zijn leger zijn meestal ontvoerde jongens die onder dwang (en na hersenspoeling) worden ingezet om als eerste hun ouders te doden en vervolgens iedereen die hen wordt aangewezen. Meisjes worden eveneens ontvoerd, maar dan met het doel hen te verkrachten, als seksslavin te gebruiken of te verkopen. Het verzetsleger maakt zich verder schuldig aan verminking, kannibalisme en moord. Een aantal maal is door de Oegandese regeringen geprobeerd vrede met verzetsleger te sluiten. Tot op heden is dat echter niet gelukt. Het doel van Kony is een onafhankelijke staat gebaseerd op zijn interpretatie van de Bijbel.

Het verzetsleger maakt gebruik van de zwakke grensbewaking tussen de staten en kan zich waar nodig telkens in een ander land verschuilen. Omdat het probleem multilateraal is heeft de Afrikaanse Unie 3.000 soldaten in de Centraal Afrikaanse Republiek ingezet. Hier zou Kony zich verschuilen. Door de politieke instabiliteit in voornoemde republiek heeft de Afrikaanse Unie zich genoodzaakt gevoeld deze soldaten weer terug te trekken. Het land lijkt daarmee een ideale uitvalbasis voor acties van het verzetsleger. Ook de Verenigde Staten hebben speciale eenheden ingezet en stellen een beloning van 5 miljoen dollar in het vooruitzicht voor informatie die leidt tot het vinden van Kony.

Welingelichte bronnen melden dat Kony ernstig ziek is en dat steeds meer rebellen zich zouden willen overgeven. Wellicht kloppen deze geruchten. Immers, in januari van dit jaar heeft de rebellencommandant Dominic Ongwen zichzelf overgegeven. Ongwen is een van de belangrijkste militairen van het verzetsleger en heeft zich schuldig gemaakt aan oorlogsmisdaden, moord, plundering en slavenhandel. Het Internationaal Strafhof in Den Haag zal hem berechten,

Kony 2012: campagne om rebellenleider Joseph Kony achter de tralies te krijgen.

evenals Kony - als die ooit gevonden wordt. Tot die tijd blijft de vraag 'Waar is Kony?' onbeantwoord. ♦

SOLDATEN VAN DE TOEKOMST

In 2015 publiceerde Judit Neurink het boek *De oorlog van ISIS* (Uitgeverij Conserve). In dit boek beschrijft zij de chronologische geboorte van IS van 2003 tot op heden - erg handig voor docenten maatschappijleer. Uitzonderlijk goed zijn de hoofdstukken waarin zij niet de geschiedenis beschrijft, maar wel de nabije toekomst. In het hoofdstuk 'Soldaten van de toekomst' beschrijft zij dat IS veel meer is dan een islamitische terreurgroep die een eigen islamitische staat opricht. Het is een sekte die haar leden hersenspoelt en indoctrineert. Alle nieuwe leden (ook meegebrachte kinderen!) moeten eerst lessen in de Sharia volgen (niet die van de islam maar die van de interpretatie van ISIS). Volgens gevluchte ooggetuigen zijn na veertig dagen zelfs de meest vriendelijke mensen bereid om zelfmoorddader te worden. Kinderen en tieners zijn veel eenvoudiger te indoctrineren en volgens Neurink richt ISIS zich dan ook vooral op hen met propaganda. Deze 'leeuwen van de islam' kunnen wel eens een veel groter probleem worden dan de ISIS nu is. In hoofdstuk 11 gaat ze nog een stapje verder. Is er een wereld na ISIS en hoe ziet die er dan uit? Feit is dat het aantal ISIS-strijders door de permanente bombardementen afneemt. Des te meer oliebronnen worden vernietigd of worden terugveroverd des te minder inkomsten ISIS heeft. ISIS zal uiteindelijk worden teruggedrongen. Omdat het terroristen zijn, zullen zij echter terugkomen. Je kunt ze niet allemaal vernietigen, aldus Neurink.

INTERVIEW MET POLITICOLOGE EN SCHRIJFSTER MONIQUE SAMUEL

'VRIJHEID IS GEEN OORLOG? NEE!'

De Egyptisch-Nederlandse politicologe Monique Samuel schreef een jeugdboek vanuit het perspectief van vier Egyptische jongeren. Tegen de achtergrond van de gewelddadige protesten strijden zij voor hun persoonlijke vrijheid. In Nederland moeten vooral docenten maatschappijleer kritische geesten blijven ontwikkelen. 'Als je dit niet aankan, neem dan ontslag.'

IVO PERTIJS

Slechts één minuut duurt het filmpje waarop te zien is hoe een jonge Egyptische man in Alexandrië met gespreide armen richting de oproerpolitie loopt. Het is januari 2011 en de protesten zijn in volle gang. Na 45 seconden loopt hij rustig vooruit, met zijn jas open en wordt doodgeschoten. Eindeloos bekeek Monique Samuel het fragment dat nog altijd op YouTube is te vinden. 'De beelden raakten mij. Ik heb toen ook in het programma *Moraalridders* openlijk afstand gedaan van het regime van Hosni Mubarak. Dit had gevolgen voor mijn familie en voor mijzelf, omdat het regime nog niet was gevallen. Waar mensenrechten zo massaal worden geschonden, moet je je als mens uitspreken, of je nu analist bent of niet', vertelt Monique Samuel. De naam van de doodgeschoten demonstrant is tot op de dag van vandaag onbekend. Voor haar boek *Dansen tussen golven traangas* (Querido, 2015) koos Samuel voor een fictieve versie van hoe het zou kunnen zijn gegaan. Een met zijn seksuele identiteit worstelende jongeman genaamd Mohammed loopt richting de politie nadat zijn geradicaliseerde vriend Abdelrahman is neergeschoten. 'In mijn boek laat ik verschillende dimensies van vrijheid zien. Ik laat niet één keer merken of ik het wel of niet eens ben met de radicalisering van Abdelrahman. Ik heb daar geen oordeel over, maar laat wel zien wat de gevolgen zijn. Zo heeft hij problemen met de christen in zijn groep, laat staan een meisje. Iedereen voert zijn eigen strijd, kampt met eigen problemen en loopt tegen zijn eigen grenzen aan. De vraag is: wat heb je over voor vrijheid?' In het boek staan vier personages centraal: twee jongens en twee meiden. 'Je kunt niet over de Arabische wereld schrijven en alleen over mannen praten, want dan heb je maar één deel van de bevolking. Hetzelfde geldt voor vrouwen. Mensen vergeten dat het zo gesegregeerd is. In Egypte is er ook een religieuze scheiding. Die heb ik eveneens in het boek verwerkt.' Volgens Samuel zit er één verborgen boodschap in haar boek: er is geen grotere vrijheid dan de vrijheid van denken. 'Daarom hebben jullie het belangrijkste beroep. Het enige waar onderwijs om draait is het ontwikkelen van een kritische geest. De kritische geest krijg je tussen je twaalfde en achttiende. Daarna lukt het niet meer. Dat is vooral de taak van de docent maatschappijleer.'

'ONDERWIJS DRAAIT OM HET ONTWIKKELEN VAN EEN KRITISCHE GEEST.'

WORSTELING

Met haar boek richt zij zich ook tot deze doelgroep. Samuel: 'De meeste jongeren in Nederland hebben echt geen idee wat vrijheid betekent. Het is altijd: vrijheid is geen oorlog. Dat is geen vrijheid, maar veiligheid. Je kunt een land hebben zonder oorlog en totaal niet vrij zijn. Kom niet aan met geen oorlog is vrijheid. Dat is de hele 4 en 5 mei-oorlogsretoriek die we in Nederland hebben waardoor we blind zijn voor de echte waarden van vrijheid en het gevaar van het verlies van vrijheid'. Met een extract van haar boek toerde Samuel door Zeeland en bezocht zij scholen. 'De leerlingen konden zich allemaal wel in een personage of een kwestie herkennen. Ik vond het vooral gaaf dat ik de Marokkaanse en Turkse leerlingen, ook op het vmbo, helemaal mee kreeg. Ze kennen de dictatuur uit eerste of tweede hand, van opa, papa of van vakanties naar hun thuisland waar een heel ander vrijheidsbegrip bestaat. Ze weten hoe het is om thuis gefrustreerd op elkaars lip te zitten. Ze kennen de religieuze worsteling rond hun seksualiteit, al zullen ze dit niet toegeven. Op een gegeven moment vroegen de Hollandse leerlingen "Gaat het bij jullie ook zo?". Dat vond ik een waardevollere vraag dan "Wat is er in Egypte gebeurd?". Docenten en leerlingen waren enthousiast, maar ouders reageerden bezorgd nadat ze hoorden dat Samuel een gastles kwam geven. 'Zij zagen mij als een soort Arie Boomsma-light die iedereen uit de kast zou halen. Allereerst, als je niet homoseksueel bent, dan ga je het niet worden. Sterker nog, de jongens probeerden mij eerder naar de andere kant te bekeren, dan andersom. Ik kwam daar nota bene om over Egypte te praten!'

Monique Samuel (foto: Shehera Grot)

MACHTSSPEL

Als Midden-Oostdeskundige is Samuel kritisch over de berichtgeving in de westerse media. 'Egypte is slechts één land waar ontzettend veel gebeurt en waar enorme sociale en politieke omwentelingen zijn, maar we kunnen elk Afrikaans land nemen of elk Zuidoost-Aziatisch land om maar niet te spreken over Zuid-Amerika. Daar zijn totale transformaties aan de gang en we weten er niets van.' Volgens Samuel is de makke van de westerse journalistiek dat alles om economie draait. Nieuws wordt belangrijk geacht naar gelang het economisch belang en de kijkcijfers. 'In Nederland en de rest van de westerse wereld zijn er drie *hard issues*: politiek, economie en sport. Over voetbalwedstrijden kunnen we paginalange analyses lezen van de wedstrijd die we gisteren zelf hebben gekeken, maar een verhaal over een vrouw in de sloppenwijken van Caïro die in haar eentje twaalf kinderen opvoedt, daarnaast vier andere kinderen heeft geadopteerd en een recyclebedrijfje is begonnen zal je nooit iets lezen. Dat wordt niet interessant geacht. Media geven de voorkeur aan het uitwerken van de grote ANP-berichten. Hier een aanslag, daar een ontplofte bom. We zijn elke keer te laat en duiden achteraf. Opeens gaan er in Egypte weer miljoenen mensen de straat op, maar ja, we hebben al onze correspondenten al uit Caïro weggehaald. Ze vinden het te moeilijk, te gevaarlijk of kranten achten het te duur om daar iemand te hebben zitten. We sturen een journalist zodra Mohammed Morsi weg is, maar we hebben geen flauw benul wat er aan de hand is. Dat NOS-berichtje op je telefoon over een aanslag in Bagdad is niet interessant, maar wel de vraag wat er daar is misgegaan en waarom we zo halfslachtig reageren. Als we het echt over harde politiek gaan hebben, dan moeten we het over het internationale machtsspel hebben. Benader de grote macro-issues óf de micro-issues. Aan de halfslachtige aanpak van nu hebben we niets.'

ONTSLAG

Samuel vreest dat ook docenten maatschappijleer in het economische frame vastzitten. 'Zij hebben het hartstikke druk. Nederlandse docenten hebben de meeste contacturen per wereld, dus komen ze begrijpelijkerwijs vaak niet verder

dan de krant. Helaas zijn, met alle respect, de Nederlandse kranten niet de meest inhoudelijke. Belangrijker echter dan kennis en informatie is motivatie. Waarom heb je voor het vak maatschappijleer gekozen? Uit oprechte interesse voor de materie of om maar gewoon een vak te hebben? Als je zomaar een vak wilde hebben, ga dan alsjeblieft niet met onze jongeren werken, want dit is de veranderingsscharniergeneratie die echt het verschil moet gaan maken. Dus, geeft u maatschappijleer alleen uit pure arbeid, kies dan een ander vak! Docenten hebben een on-ge-ken-de verantwoordelijkheid. Als je dit niet aankan - het spijt me - neem ontslag. Dat gezegd hebbende, heb ik supergave docenten ontmoet met een enorme passie voor hun vak die wel degelijk erin slaagden om al die kwesties aan te kaarten.' Docenten maatschappijleer zouden extra aandacht moeten besteden aan de perceptie van de werkelijkheid. Samuel illustreert dit met een voorbeeld. 'Als je het over de kwestie Israël-Palestina hebt, heb je het dan over Palestina, de Palestijnse autoriteiten, bezet Palestina, bezette Palestijnse gebieden, Palestijnse gebieden of *disputed territories* zoals de Israëli's zeggen? Is een Hamasstrijder een rebel, een held, een terrorist, een politiek activist, een vrijheidsstrijder, enzovoorts? Pak er een Nederlandse krant bij. Hoe wordt er over Marokkanen gesproken? Verander het woord in jood. Kijk wat je dan krijgt. De ergste vorm van antisemitisme die je je voor kunt stellen. Maak leerlingen bewust van de woorden die zij gebruiken. Mijn ex-partner is donker. Zij wordt nog elke dag op straat door willekeurige mensen "neger" genoemd. Je snapt pas de echte kern als je de woorden verandert en deze op jezelf plaatst. Stel dat je van neger "olijf" gaat maken, dan zou ik mij aangesproken voelen, omdat ik een olijfkleurige huid heb. Of Moor. Of Arabier. Dit zijn de gesprekken in de klas die je moet voeren om begrip te kweken voor elkaar.' ♦

Op de website van Monique Samuel (www.moniquesamuel.nl) staan diverse videofragmenten die in de les kunnen worden gebruikt, waaronder een fragment uit de documentaire *De vrijheid van Tahrir - De revolutie van de jeugd*. Deze documentaire staat in zijn geheel op YouTube.

IN GESPREK MET PAUL ROSENMÖLLER, VOORZITTER VO-RAAD

VAN BARRICADEVECHTER TOT REGENT

De benoeming van Paul Rosenmöller tot voorzitter van de V(oortgezet) O(nderwijs)-raad eind 2013 zorgde voor opschudding in menige lerarenkamer. 'Een dolkstoot in de rug', stelde een verstokte GroenLinks-stemmer. 'Waarom niet bij de AOb?', viel een ander haar bij. 'Mag ik van jullie nooit schoolleider worden?', zorgde een derde collega voor de nuance. Aanleiding om Paul Rosenmöller zelf naar zijn beweegredenen te vragen.

WOLTER BLANKERT

Paul Rosenmöller als stakingsleider in 1987...
(foto: Rob Croes, met dank aan Nationaal Archief)

... en als voorzitter VO-raad in 2015
(met dank aan VO-raad)

Paul Rosenmöller: 'Gezien mijn vakbondsverleden lag de Algemene Onderwijsbond (AOB) volgens buitenstaanders mogelijk meer voor de hand, maar daarvan is nooit sprake geweest. Vanuit de VO-raad ben ik gevraagd mee te solliciteren. Dan ga je denken, zal ik daar wel of niet op ingaan? Onderwijs boeit mij, iedereen heeft ermee te maken, ik direct door mijn kinderen en door mijn vrouw die erin werkt. Iets kunnen bijdragen aan de verbetering van het onderwijs, dat zag ik wel zitten. Na mijn vakbondswerk ben ik in de politiek gegaan, iets totaal anders. Daarna heb ik bewust de politiek achter me gelaten door ruim tien jaar actief te zijn als documentairemaker en nu deed deze kans zich voor, opeens een heel ander terrein. Ik snap best dat uw

lezers belangstelling hebben voor mijn politieke verleden, maar dat ligt ver achter me en nu zit ik hier voor mijn huidige baan. Ik wist dat er spanningen met de vakbonden waren, maar dat vormde een uitdaging om daar wat aan te doen. Erg groot hoeven in deze semipublieke sector de tegenstellingen immers niet te zijn. Wij blijven een werkgeversorganisatie, maar de overheid bepaalt de financiële ruimte. De loonontwikkeling loopt voor de hele sector gelijk, daar sta ik volledig achter. Op alle andere terreinen kunnen we veel samen doen vanwege het gemeenschappelijk doel van optimaal onderwijs. Daarbij proberen we altijd op één lijn met docenten te komen. Het is weinig effectief om iets te willen veranderen zonder hun steun. Ik besef dat zij topsport bedrijven en het meest vanuit de praktijk spreken.'

Op de website van de VO-raad zijn prioritaire thema's geformuleerd: veiligheid, gezonde voeding en vroegtijdig schoolverlaten. Burgerschap kan u kennelijk gestolen worden?

'Ik weet niet waar u dat vandaan haalt. Wij vinden kritisch burgerschap juist enorm belangrijk als onderdeel van de vaardigheden die we kinderen willen meegeven. Wij zouden graag zien dat scholen optimaal aandacht besteden aan burgerschap, in ruime zin. Internationaal gezien ligt hier nog een in te halen achterstand. In de bovenbouw speelt maatschappijleer een sleutelrol om leerlingen het nodige bij te brengen, maar burgerschap is iets dat bij meerdere, mogelijk alle vakken thuishoort, ook in de onderbouw. Zo vind ik het belangrijk dat leerlingen kunnen discussiëren, naar andermans argumenten luisteren en zelf met gefundeerde argumenten komen. Dat kan ook bij de vreemde talen. Op grond van mijn schoolbezoeken heb ik de indruk dat de huidige leerlingen daarin heel wat bedrevener zijn dan in mijn tijd.

Met de maatschappelijke stage is het inderdaad wonderlijk gelopen. Toch blijft het opvallend dat bij de invoering veel scholen zich ertegen hebben verzet en veel scholen er nu vrijwillig mee doorgaan. Dit onderstreept dat scholen het liefst eigen keuzen maken. In dit verband is het positief dat het 'uurtjes turven' tot het verleden behoort, mede dankzij de inzet van de VO-raad. Scholen zijn nu vrij activiteiten buiten de traditionele lessen uit te voeren. De Onderwijsinspectie trekt pas aan de bel als de resultaten onder de maat zijn. Dit geeft scholen ruimte nieuw lesvormen in de praktijk te brengen, via moderne ICT-toepassingen, stages en andere activiteiten buiten het schoolgebouw - inderdaad ook internationale uitwisselingen.'

Vindt u het een taak van de VO-raad om scholen te vrijwaren van borreltafelbesluiten van de overheid; besluiten naar aanleiding van media-aandacht, zoals de eis om radicaliserende leerlingen aan te pakken of de rekentoets?

'Vrijwaren kunnen we niet, maar als VO-raad dringen wij er steeds weer op aan niet aan elke hype toe te geven, geen beleid op de waan van de dag te baseren en niet alle maatschappelijke problemen over de schutting van de school te gooien. Toch is het niet altijd gemakkelijk aan te geven wat een hype is. Ik kan me niet voorstellen dat er scholen bestaan die aan de actualiteit voorbijgaan, zoals bij de moorden in Parijs in januari. Ik begrijp dat dit soms allemachtig moeilijk ligt, maar je kunt niet met je rug naar de maatschappij staan. Het aanpakken van radicaliserende leerlingen, dat zou ik zo gauw niet weten, maar ik ben er diep van overtuigd dat je altijd met alle leerlingen in gesprek moet zien te blijven.'

Paul Rosenmöller (1956) brak in 1978 zijn studie Sociologie af om havenarbeider in Rotterdam te worden. Spoedig speelde hij een vooraanstaande rol in de vakbeweging, als stakingsleider met maoïstische sympathieën. In 1989 werd hij lid van de Tweede Kamer voor het net opgerichte GroenLinks. Hij was van 1994 tot 2002 fractievoorzitter en officieuze leider van de oppositie tegen 'Paars'. Van 2002 tot 2014 trad hij op als programmamaker bij de televisie en als voorzitter of lid van vele commissies.

Het dagblad Trouw (21 januari 2015) doet verslag van een dergelijk gesprek: 'Laat het NOS Journaal oprotten, wij geloven niets van zulke partijdige berichtgeving, het gaat allemaal om een anti-islamcomplot'.

'Treurig, maar op de meeste scholen ligt het anders. Op de (enige) islamitische school (in Rotterdam) had ik goede gesprekken met de leerlingen over hun type onderwijs. Natuurlijk staat bij scholen de lesstof centraal, dat moet ook, maar dat mag geen reden zijn om bij belangrijke gebeurtenissen weg te kijken. De balans moeten scholen en leerkrachten bepalen, dat kun je nooit van bovenaf aangeven.

Wat die rekentoets betreft, wij hebben (tevergeefs) ons best gedaan te voorkomen dat leerlingen op een slechte toets worden afgerekend. Wij zouden graag zien dat leerlingen naast een cijferlijst een soort portfolio bijhouden, waaruit blijkt welke activiteiten ze nog meer hebben uitgevoerd. Dat is de goede plek voor een betere, minder talige, rekentoets.'

Op uw weblog spreekt u lovend over een Zweedse school en wordt alom het Finse onderwijs geprezen, maar in Nederland rust een zwaar taboe op het ter discussie stellen van de selectie met twaalf jaar, terwijl Scandinaviërs dat immoreel vinden. Er komen steeds meer aparte vmbo-vestigingen en de gymnasia groeien, met toenemende raciale of culturele segregatie. Moet de VO-raad niet aan de bel trekken?

'Om een taboe gaat het niet. Het staat regelmatig op de agenda, maar het is een gecompliceerd probleem. Experimenteren met ontschotting van onderwijssoorten en nieuwe vormen van niveaus, bijvoorbeeld meer per vak, valt te overwegen om op die manier tot meer flexibiliteit en maatwerk voor leerlingen te komen. Destijds ontbrak voor de Middenschool het draagvlak in de samenleving, de politiek en binnen het onderwijs. Zonder dat begin je niets.' ♦

VO-RAAD

De VO-raad is in 2006 opgericht als vereniging van schoolbesturen om de belangen van het voortgezet onderwijs te behartigen. Sindsdien is het voor de sector de belangrijkste gesprekspartner van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Naar eigen zeggen werkt de VO-raad aan een actieve en open relatie tussen scholen, leerlingen, ouders en samenleving. In het verleden haalde de VO-raad het nieuws met looneisen voor schoolleiders die losgezongen waren van de onderwijs-cao. De Tweede Kamer stak daar een stokje voor. Momenteel vallen *gewone* schoolleiders onder de algemene onderwijs-cao voortgezet onderwijs en hebben 'statutair bestuurders' nog een aparte cao, met een maximumsalaris van 184.549 euro per jaar (2014).

VAN MEESTER TOT MASTER een investering in jezelf die je op voorsprong zet!

Wie kiest voor een masteropleiding (eerstegraads onderwijsbevoegdheid) bij Fontys Lerarenopleiding Tilburg, kiest voor:

- Persoonlijke aandacht en uitdaging
- Kleinschalig karakter
- Accent op vakinhoud, onderzoek en brede rol eerstegraads docent

Wel kennis vergroten maar geen tijd voor een volledige opleiding?

Volg vrijblijvend **losse modules** van de opleiding Master of Education.

Kijk op fontys.nl/flot-masters voor meer informatie.

DENK
GROTER

 Fontys Lerarenopleiding Tilburg

VOOR DOCENTEN MAATSCHAPPIJLEER DIE WILLEN WETEN WAT ER SPEELT

Word nu abonnee en krijg M&P
dit jaar met 50% korting!

Een jaarabonnement op *Maatschappij en Politiek* kost € 55,70. Word nu abonnee en u krijgt *M&P* dit jaar met 50% korting (dus voor € 27,85). Een jaarabonnement voor studenten kost € 25. Meld u aan via www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEER U NU OP **M&P**
VAKBLAD VOOR MAATSCHAPPIJLEER

Floortje Vissers

DOCENT IN OPLEIDING

NAAM Floortje Vissers

LEEFTIJD 27 jaar

OPLEIDING Masteropleiding eerstegraadsdocent maatschappijleer/maatschappijwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam

ONDERZOEK Concretisering nieuw examenprogramma maatschappijwetenschappen

NIEUW EXAMENPROGRAMMA MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

Naar aanleiding van haar grote passie voor de sociale wetenschappen is Floortje Vissers in 2014 begonnen aan de masteropleiding eerstegraadsdocent maatschappijleer/maatschappijwetenschappen.

Hiernaast draagt Vissers binnen het Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijwetenschappen (LEMM) bij aan de organisatie van de nascholingsdagen voor maatschappijwetenschappen. Vissers: 'Op de nascholingsdag MAW viel het mij op hoe onzeker sommige docenten over het nieuwe examenprogramma MAW waren.' Dezelfde middag heeft Vissers contact opgenomen met het Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) met de vraag of zij hierin iets voor de SLO zou kunnen betekenen.'

HET ONDERZOEK

Het doel van het onderzoek was dan ook het MAW-programma verder te concretiseren door het gat te onderzoeken tussen enerzijds de vakdidactische en pilotdocenten en anderzijds de docenten zonder ervaringen met het programma. Ook heeft Vissers voorbeeldmateriaal ontwikkeld voor een SLO-app die eind

dit jaar zal verschijnen [zie ook pagina 20]. Als onderzoeksinstrumenten heeft Vissers voor open interviews (voor vakdidactici en pilotdocenten) en semigestructureerde enquêtes (voor docenten zonder ervaring) gekozen. 'Ik heb twaalf enquêtes retour gekregen, dat vind ik jammer omdat mijn onderzoek daardoor minder valide wordt. Echter de antwoorden waren wel allemaal redelijk hetzelfde waardoor de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek stijgt', aldus Vissers. Gaandeweg het onderzoek werd Vissers zich bewust van het feit dat het niet om een *gap* gaat. 'Een nieuw examenprogramma is voor iedereen een zoekproces, maar juist door te zoeken naar en te sparren met elkaar krijg je meer inzicht.' Een opvallende uitkomst van het onderzoek is dat docenten die het voorbeeldmateriaal van SLO hadden bestudeerd ook meer op de hoogte van het nieuwe examenprogramma waren. 'Het heeft dus echt effect als het voorbeeldlesmateriaal wordt bestudeerd', aldus Vissers.

MEERWAARDE

De concept-contextbenadering binnen het nieuwe examenprogramma maatschappijleerwetenschappen ziet Vissers

als een meerwaarde voor het Nederlandse onderwijssysteem en voor de vakken maatschappijleer en maatschappijwetenschappen. 'Thema's kunnen meer worden losgelaten en er is meer ruimte voor creativiteit van zowel docenten als van leerlingen.' Dit komt volgens Vissers weer ten goede aan het leerrendement: 'Leerlingen gaan de verbanden tussen concepten en contexten beter begrijpen en daardoor het vak maatschappijwetenschappen waarschijnlijk ook leuker vinden.' Het onderzoek van Vissers draagt bij aan de concretisering van het nieuwe examenprogramma. 'Hierdoor kan het nieuwe programma door docenten beter in de praktijk worden toegepast.' Naar aanleiding van het onderzoek wil Vissers in de toekomst meer lesmateriaal ontwikkelen: 'Juist door dit onderzoek zou ik graag willen lesgeven in maatschappijwetenschappen in plaats van alleen in maatschappijleer.' Vissers hoopt met haar onderzoek een effectieve en concrete bijdrage te hebben geleverd aan scholen die maatschappijwetenschappen onderwijzen. ♦

DILEK SEMUR

VOORBEELDLESMAATERAAL MAAKT VERNIEUWINGEN MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN
CONCREET EN UITVOERBAAR

ONTWIKKELING VAN LESMATERIAAL IS EEN ZOEKPROCES

In het kader van haar afstudeerproject heeft Floortje Vissers onderzoek gedaan in opdracht van Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO). Zij heeft zich gericht op de vraag hoe het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen verder kan worden geconcretiseerd. Zij onderzocht het zogenaamde *gap* tussen enerzijds de vakdidactici en pilotdocenten en anderzijds de docenten die nog geen ervaring hebben met het nieuwe programma. Aan de hand van de vijf uitgangspunten van de vernieuwingen vat zij de uitkomsten van haar onderzoek samen.

FLOORTJE VISSERS

De concept-contextbenadering wordt centraal gesteld in het nieuwe examenprogramma. Dit is één van de vijf door de commissie Schnabel geformuleerde uitgangspunten. Het examenprogramma is geordend aan de hand van vier hoofdconcepten, drieëntwintig kernconcepten en verschillende contexten. De concepten zijn begrippen die als essentieel worden gezien om de werkelijkheid mee te kunnen duiden en de contexten zijn maatschappelijke problematieken en processen die in het vak aan de orde komen. Uit de resultaten van de vragenlijsten blijkt dat de ondervraagde docenten zonder ervaring met het nieuwe programma de meeste moeilijkheden met deze concept-contextbenadering voorzien. 'Alles hangt met alles samen waardoor het niet duidelijk is welk begrip waar bij hoort', aldus een vwo-docent. Dit is een begrijpelijke reactie omdat er op dit aspect een grote tegenstelling is met het oude programma. Vakdidacticus Rob van Otterdijk, een docent met ervaring, geeft aan dat het met contexten niet simpelweg gaat om het geven van voorbeelden: de leerlingen moeten ook echt iets met de voorbeelden gaan doen.

DWARSVERBANDEN

Waar eerst thema's centraal stonden, gaat het nu om de dwarsverbanden tussen contexten door middel van concepten. Dit is het tweede uitgangspunt van de commissie Schnabel: er moeten verbanden worden gelegd tussen de verhoudingen tussen mensen, structuren en processen van de samenleving en het samenleven. Hoe deze verbanden kunnen worden gelegd is in de syllabus beschreven. Daarin staat wat je moet kunnen herkennen, benoemen, vergelijken en analyseren. Van Otterdijk geeft aan dat deze nieuwe benadering de docent tot een andere didactiek dwingt. Er is sprake van ontdekkend leren want de leerlingen moeten zelf actief aan de slag. Ook kan er sprake zijn van ervarend leren: het kan heel effectief zijn om contexten te behandelen waar de leerlingen ervaring mee hebben. Opmerkelijk is dat de ondervraagde docenten die het voorbeeldesmaterieel hebben bestudeerd allemaal aangeven dat zij hierdoor inzicht hebben gekregen in de manier waarop de concept-contextbenadering in de lessen naar voren kan komen. Bestudering van het materiaal

kan als een goede voorbereiding op het nieuwe programma worden gezien.

HOGERE DENKVAARDIGHEDEN

De concepten maken het gemakkelijker om dwarsverbanden te leggen waardoor hogere denkvaardigheden als analyseren worden gestimuleerd. De bevordering van hogere denkvaardigheden is een derde uitgangspunt van de commissie Schnabel voor het nieuwe programma maatschappijwetenschappen. De concepten staan vast en zijn afkomstig uit de politicologie en de sociologie. Deze concepten zorgen voor een scherpere scheiding tussen het vak maatschappijleer en maatschappijwetenschappen. Beide vakken maken veel gebruik van actualiteiten, maar met het nieuwe programma kunnen gemakkelijker vraagstukken uit sociaal wetenschappelijk onderzoek worden gebruikt. In dergelijk onderzoek zitten namelijk kernconcepten zoals identiteit en sociale (on)gelijkheid. Vakdidacticus Arthur Pormes, tevens voorzitter van de syllabuscommissie, vult aan: 'In het oude programma zitten ook onderzoeksvaardigheden, maar nu gaat het gemakkelijker omdat de kernconcepten duidelijker zijn benoemd. De concepten staan vast maar kunnen er in de verhouding tussen kernconcepten onderling zelf keuzen worden gemaakt'. Pormes zegt dat de meeste pilotdocenten moeite hebben met concepten als instituties omdat ze moeilijk precies zijn af te bakenen. Concepten die als meest gemakkelijk worden ervaren zijn begrippen die in het oude programma ook voorkwamen maar nu een rijkere uitleg hebben gekregen. Een voorbeeld hiervan is representatie.

MOEILIKHEIDSGRAAD

De moeilijkheidsgraad van de concepten wordt grotendeels door de gekozen contexten bepaald. Er is een aantal contexten in de syllabus opgenomen die leerlingen moeten kennen, maar verder is de docent helemaal vrij, aldus Pormes. Dit brengt wel risico's met zich mee: de docent heeft meer ruimte, waardoor dus interpretaties van vraagstukken uiteen kunnen lopen. Uit het onderzoek blijkt dat docenten bang zijn om bij de invoering van het nieuwe programma leerlingen te verliezen omdat bepaalde

Havocontexten dichter bij huis, vwo-contexten internationaler: protestgraffiti tegen de gaswinning (foto: Wikimedia Commons) en Pegida-demonstratie in Dresden (foto: Kalispera Dell)

thema's niet meer worden behandeld. Pormes: 'Je kiest zelf de contexten, dus als je denkt dat er behoefte is aan de onderwerpen religie, sport of technologie dan zijn die gewoon te behandelen'. Er zijn wel dingen waar de docent op moet letten bij de keuze voor een context: hij moet altijd duidelijk maken aan de leerlingen wat de leerdoelen van die les zijn. Een ander punt is dat hij de moeilijkheidsgraad opbouwt. De docent begint met een concept met concrete voorbeelden en gebruikt steeds moeilijkere voorbeelden. Deze voorbeelden zijn bijvoorbeeld te vinden in: *NRC (next)*, *250 Magazine*, *De Correspondent*, *2 Doc* en *Sociologie Magazine*. Materiaalontwikkelaar voor de pilot Marco Veldman vult dit aan: 'Bronnen voor het vwo zijn bijvoorbeeld te vinden op de website Kennislink en voor de havo op de websites van nieuwsbronnen'.

VERSCHIL HAVO EN VWO

Het laatste uitgangspunt voor het nieuwe programma is dat het verschil tussen havo en vwo beter tot uiting komt. Voor 80 procent van de ondervraagde docenten is dit niet goed zichtbaar, zij kunnen dit verschil niet goed uitleggen. Opmerkelijk is dat docenten die het voorbeeldlesmateriaal hebben bestudeerd aangeven een beetje inzicht hebben gekregen in de verschillen tussen havo en vwo. Een vwo-docent: 'Voor de havoleerling zijnde contexten dichter bij huis, voor de vwo-leerling zijn de contexten internationaler'. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de bestudering van het voorbeeldlesmateriaal ertoe bijdraagt dat men meer inzicht in het verschil tussen havo en vwo heeft. De moeilijkheidsgraad zit echter in meerdere factoren. Als eerste bij de contexten. 'Bij het vwo zullen er meerdere dilemma's en theorieën tegenover elkaar worden geplaatst', aldus pilotdocent Lars van der Bruggen. Verder stelt Pormes dat de moeilijkheidsgraad wordt beïnvloed door het taalgebruik, het aantal bronnen dat je gebruikt en de complexiteit van grafisch materiaal. Uit het evaluatieonderzoek van de pilot maatschappijwetenschappen van SLO-onderzoeker Luc Sluijsmans blijkt dat vwo-leraren positiever over de doelstellingen van het vak zijn dan havo-leraren. Wellicht komt dit omdat vwo-leraren een jaar langer de tijd hebben om zich hierin te ontwikkelen dan havo-leraren.

MATERIAAL ONTWIKKELEN

Waar moet een docent aan denken als hij materiaal gaat ontwikkelen? Ik heb een opdracht ontwikkeld om te kijken waar een docent zonder ervaring tegenaan loopt bij het schrijven van materiaal. Het zoeken naar een juiste bron was een hele klus. Uiteindelijk heb ik een bron gevonden op Kennislink: 'Ik ben die Marokkaan niet!'. Deze heb ik vervolgens tot 22 regels ingekort en bewerkt zodat er geen moeilijke woorden in zitten en de concepten voor de leerlingen herkenbaar zijn. Het is erg lastig om alles kort en bondig te formuleren. Ook zijn nummers voor de regels gezet zodat bij elke vraag naar een specifieke regel kan worden verwezen. Dit zorgt voor meer duidelijkheid bij de leerlingen. De vragen verschillen in moeilijkheidsgraad door de hoeveelheid concepten die de leerlingen moeten gebruiken om bepaalde regels te verklaren of om een conclusie over de hele bron te geven. De opdracht staat op de website van M&P.

ZOEKPROCES

Het schrijven van lesmateriaal blijft een zoekproces voor iedereen. Zo geeft een pilotdocent aan dat de concept-contextbenadering 'een beetje' zichtbaar wordt in het voorbeeldlesmateriaal dat hij in zijn lessen gebruikt, net zoals het verschil tussen havo en vwo. Hieruit blijkt dat er niet alleen een *gap* zit tussen pilotdocenten, ontwikkelaars en vakdidactici enerzijds en docenten zonder ervaring met het programma anderzijds, maar ook tussen pilotdocenten onderling. Door tijdig met de voorbereiding te beginnen en veel met collega's te sparren, raakt de docent steeds meer vertrouwd met het nieuwe programma. Daarbij geeft Van der Bruggen enkele tips: 'Durf te experimenteren en te vernieuwen en blij jezelf steeds afvragen of de concept-contextbenadering goed in je materiaal terugkomt en zo niet: *kill your darlings!*' ♦

Floortje Vissers is cultureel antropoloog en eerstegraadsdocent maatschappijleer aan RSG Lingecollege in Tiel.

Het volledige artikel is te vinden op de website van M&P: www.maatschappijenpolitiek.nl.

INTERVIEW MET HOKJESMAN MICHEL SCHAAP

GRENZEN AAN VRIJE MENINGSUITING

Afleveringen van *De hokjesman* worden veelvuldig gebruikt in maatschappijlessen. *M&P* ging in gesprek met Michael Schaap: Hoe kun je *De hokjesman* gebruiken in de klas? Hoe gaat *De hokjesman* om met de multiculturele samenleving? Hoe gaat hij met zijn eigen vooroordelen om? Wie is *De hokjesman* en wat is zijn geheim?

DAAN VAN DER HOEK

Michael Schaap: 'Ik maak dit programma samen met Jurjen Blick. Wij zijn beiden regisseur van de serie. Daarnaast doet hij de montage en schrijft hij de voice-over teksten. Ik doe de research, wandel door het beeld en stel vragen. Het blijkt een bijzonder vruchtbare samenwerking. De hokjesman: 'We houden allebei van een rijke beeldtaal en hebben een voorliefde voor bloemrijk taalgebruik: van archaïsmen zijn we in deze serie niet vies. Maar dat past natuurlijk ook bij het karakter van de vooroorlogse volkenkundige.'

De Amsterdammer: 'Als wij bijvoorbeeld in de aflevering over de antroposofen een afvallige een *renegaat* noemen dan doen wij dat bewust. We gaan ervan uit dat 95 procent van de middelbare schoolleerlingen niet weet wat een renegaat is maar dat ze het toch wel snappen uit de context. Wij doen in elk geval geen knieval voor het publiek. Dat is wat men in Hilversum ten onrechte van programmamakers verwacht. Daarom is het *Journal* op het niveau van havo-2. Het enthousiasme waarmee leerlingen mij benaderen bewijst het tegendeel.'

KARAKTER

De programmamaker: 'De hokjesman is een karakter, een beleefde afsplitsing van mijzelf; ik noem hem weleens smalend "mijn goede kant". Ik heb een donkere kant die met de geschiedenis van mijn familie heeft te maken. Die is vervolgd in

de oorlog, dat heeft mij als kind al doen nadenken over het gevaar van het apart zetten van groepen; hen uitsluiten, zodat uiteindelijk niemand zijn handen er aan durft te branden. De meeste mensen kun je gek maken door heel lang te roepen "Die anderen, dat zijn kakkerlakken". Vandaar is het nog maar een kleine stap naar "Dood ze". Denk aan Rwanda. De vraag hoe het werkt met *wij* en *zij* zit er bij mij diep in.'

De hokjesman: 'Mijn donkere kant is absoluut niet zachtmoedig. Ik ben geen softie, ik kan heel hard zijn. Er zijn waarden die ik verdedig, de vrijheid van meningsuiting is daar één van. Ik vind dat je in principe, niet uit principe, de profeet mag beledigen. Hij was een mens, geen god. Overigens mag je die in theorie natuurlijk ook vervloeken. Er staat trouwens in de Koran niet geschreven dat je Mohammed niet mag tekenen, dat is een misvatting. Het kon vroeger wel degelijk, er bestaan duizenden afbeeldingen van de profeet. Dit is mijn privémening. De hokjesman opereert binnen de bandbreedte van fatsoen en respect, met een vrijzinnige inslag, dat wel.'

PROGRAMMA

De programmamaker: 'Als wij willen aantonen dat de Volendammer weinig respect voor zijn eigen culturele erfgoed heeft door letterlijk alles af te breken, dan laten wij dat vertellen door de enige Volendammer met een kunstcollectie, of de enige Surinamer van het dorp, meester-schilder benevens een soort amateur-antropoloog, die de Volendammer op

briljante wijze weet te duiden: "Ze zijn nog niet zo ontwikkeld, ze zijn het stadium van de barbarij net ontstegen en hangen nu het materialisme aan", zoiets zegt ie. Dan kun je mij wegdragen, daar word ik intens gelukkig van.'

De hokjesman: 'Het programma kent meerdere lagen. Eén van die lagen is een humoristische. Liever heb ik het over *comic-relief*. Zo is het vervreemdend om een parmantige meneer met een baard, die er wat anders uitziet dan de rest, een soort safari in eigen land te zien maken. 'De serie heeft ook nog een andere subtekst. De idee dat mensen zich aan onze cultuur moeten aanpassen is heel charmant maar dan is het natuurlijk nog wel even de vraag: aan welke cultuur precies? Wij laten zien dat er in ons kikkerlandje een grote pluriformiteit bestaat. Die kennis kunnen Geert Wilders en vrienden in hun zak steken.'

INNERLIJKE JIHAD

De programmamaker: 'Ieder weldenkend mens voert een innerlijke strijd tegen zijn of haar slechte karaktereigenschappen, zoals daar zijn: jaloezie, vooroordelen, óók racistische, en hypocrisie. Als ik in Amsterdam in tramlijn 13 zit en er komt een vierkante Turkse vrouw binnen, dan denk ik wellicht "Uit welke grot kom jij, van welke hoogvlakte ben jij afgedaald?", maar daarmee heb je zo'n persoon meteen een tree lager gezet. Zo gemakkelijk gaat dat. Daar moet je bewust van zijn. Volgens mij noemen moslims dat de grote of innerlijke jihad, haha.'

EMPATHIE

De hokjesman: 'Wat je als maatschappij-leerleraar kunt doen met kinderen die van huis uit heel weinig hebben meegekregen is je doelen niet te hoog stellen. Het belangrijkste wat je ze kunt meegeven is nieuwsgierigheid, empathie en de hoop van de belofte dat je met kennis echt verder komt en je ook gelukkiger wordt. Iemand die op zijn zeventigste alleen maar kruiswoordpuzzels invult en stompzinnige televisie kijkt heeft een aantoonbaar minder leuk leven dan de bejaarde die elke avond boeken leest of naar een schaakclub gaat.

Als een Fries kind op vakantie gaat in Limburg helpt het als het interesse toont in de mensen die het tegenkomt, ook als die mensen gebruiken kennen of tradities hebben die het in eerste instantie niet begrijpt. Echt oprecht geïnteresseerd zijn in je medemens; dat zijn waarden die je kinderen meegeeft - maar dat hoeft ik maatschappijleraren niet uit te leggen, toch?'

MULTICULTURELE SAMENLEVING

De programmamaker: 'Ja, er zijn problemen in deze samenleving en die hoeven we niet onder het tapijt te vegen. Dat immigranten - ik weiger pertinent het infame woord *allochtoon* te gebruiken - bijvoorbeeld zwaar in onze gevangenissen zijn oververtegenwoordigd en dat er op sommige scholen ernstige problemen ten aanzien van het onderwijs over de Jodenvervolgving bestaan, stemt mij niet mild. Antisemitisme en racisme zijn leden van dezelfde stam; het is een veelkoppig monster, dat - moeten we helaas vaststellen - óók onder scholieren leeft.

Eenzijds moet je begrip tonen voor het feit dat een kind iets stupide zegt: zo'n kind zegt het omdat hij het thuis en in zijn buurt voortdurend nare dingen over Joden hoort. Het weet feitelijk helemaal niets over Joden, noch over die gruwelijke moordpartij. Tegelijkertijd moet je meteen heel duidelijk zijn over de grenzen van zijn uitspraken. Hij mag deze onzin verkondigen omdat hij in een vrij land woont. Die vrijheid kent regels, afspraken. In de meeste landen van oorsprong is dat niet het geval. Er zijn wel degelijk grenzen aan de vrije meningsuiting - bijvoorbeeld als die in haat zaaien overgaat - maar het is aan de rechter om dat vast te stellen en pas achteraf.

Toch is het troostrijk te weten dat de meerderheid der mensheid het liefst een prettig, harmonieus en enigszins welvarend leven hoopt te leiden. Daarbij

Hokjesman Michael Schaap (foto: Stefan Heijendaal)

geldt voor de meesten dat ze het liefst zoveel mogelijk met rust willen worden gelaten. Dat is ook een les voor leerlingen; dat ze leren wat privé is en het belang leren kennen van bijvoorbeeld privacy op het internet.'

HOKJESMAN IN DE KLAS

Michael Schaap: 'Een open vraag is een mooie start van een les, zoals: "Wat is de meest bindende factor van een bepaalde gemeenschap?". Alhoewel overlappende verklaringen bestaan zijn er ook unieke factoren binnen de gemeenschappen die wij behandelen. In elk geval proberen wij binnen het palet van groepen steeds de focus op een

ander bindend element te leggen. Zo draait het bij de adel om afkomst, bij de socialisten om politieke idealen, bij de antroposofen om hun zogenaamde geesteswetenschap en bij de Amelanders mede om de topografische ligging. Je zou de leerlingen kunnen uitdagen per gemeenschap de meest bindende factor te destilleren.

Ik zou zeker ook een praktijkopdracht geven. Laat ieder van hen met hun smartphone een gefilmd interview afnemen van diegene in hun straat die het verste van hen afstaat, in letterlijke zin uiteraard, over wie ze de meest stereotype vooroordelen koesteren. Succes verzekerd.' ♦

INTERVIEW MET LERARENOPLEIDERS HANS VAN DER HEIJDE EN KOOS ROMKES

STAATSBURGERSCHAP CENTRAAL

In de rubriek over lerarenopleidingen is dit keer de noordelijke tweedegraadsopleiding aan de beurt, onderdeel van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Daar spraken wij met Hans van der Heijde en Koos Romkes.

WOLTER BLANKERT & LIEKE MEIJS

Hans van der Heijde richt zich vooral op de politieke vakinhoud, met geschiedenis van de twintigste eeuw als ondersteuning daarvoor. Koos Romkes, psycholoog van origine, houdt zich bezig met algemene en vakdidactiek en studieloopbaanbegeleiding, naast onderwerpen als criminaliteit en massamedia.

Hans van der Heijde: 'Toen de eenvakkige opleiding werd opgezet, werd 60 procent voor de inhoud gereserveerd en 40 procent voor de onderwijskundige kant. Tot mijn spijt is dat langzamerhand verschoven naar minder dan de helft voor de inhoud. Gelukkig is er nu weer sprake van een tegenbeweging. Docenten moeten in de eerste plaats over gedegen kennis beschikken om goed te kunnen functioneren. Met de van hogerhand voorgeschreven 'kennisbasis' zijn wij dan ook niet ontevreden, hoeveel er ook iets op aan te merken valt. Dat kennis niet altijd beklijft, onderkennen we. Daarom besteden we veel aandacht aan herhaling: elk jaar komen we terug op bepaalde hoofdzaken. We dienen definitief te worden verlost van het botte misverstand dat kennis steeds verouderd.

Natuurlijk vind ik de onderwijskundige overdracht naar vmbo en mbo van groot belang, maar die moet vanuit het vak plaatsvinden, zoals 'hoe maak je het thema politieke besluitvorming aansprekend op het vmbo?' Minder gecharmeerd ben ik van het besteden van al te veel studietijd aan algemene onderwijskundige theorieën.'

Koos Romkes: 'In de praktijk valt de verdeling tussen vakinhoud en didactiek best mee. De stages maken een belangrijk deel uit van die aan onderwijs gependeerde helft. Daar gaan vakkennis en onderwijskundige toepassing hand in hand. Ook ik zie het als weinig zinvol dat studenten de vijf functies van de leraar kunnen reproduceren, maar het is natuurlijk wel belangrijk dat ze in de praktijk goed functioneren en dan komen die verschillende rollen vanzelf aan bod.'

STERKE KANTEN?

Van der Heijde: 'Ons inhoudelijk niveau ligt gemiddeld genomen hoog genoeg. Daarnaast komen onze studenten snel in contact met scholen. Dat is nodig, want pas dan kan een student

uitmaken of hij of zij echt wat voor het beroep van leraar voelt. Gemiddeld hebben we ongeveer 25 eerstejaars, waarvan bijna 40 procent afvalt; een klein deel na zich gerealiseerd te hebben niet voor de klas te willen staan, een groter deel vanwege gebrek aan inzet over de hele linie. Soms pakt het onbevredigend uit dat we verplicht zijn een student met iets te weinig *credits* weg te sturen. Van het mbo afkomstige studenten doen het gemiddeld slechter, maar er zitten ook hele goede tussen. Wie het eerste jaar haalt, bereikt over het algemeen ook de eindstreep, zij het lang niet altijd binnen vier jaar.

Als een ander sterk punt zie ik onze internationale activiteiten. Voor maatschappijleer staat in het derde jaar een studiebezoek aan Istanbul op het programma en is een flink deel betrokken is bij één of meer Europese projecten.'

**'WE DIENEN DEFINITIEF TE
WORDEN VERLOST VAN HET
BOTTE MISVERSTAND DAT
KENNIS STEEDS VEROUDERT.'**

VERBETERPUNTEN?

Romkes: 'De rol van de vakdidacticus zou nog wel wat steviger mogen worden aangezet. Daarnaast zou ik willen pleiten voor meer en langere stages en nog intensievere contacten met scholen. Daarbij speelt wel een dilemma. Voor een school is het prettig als deze heeft te maken met één docent van onze opleiding die regelmatig komt. Dat heeft onmiskenbaar voordelen, maar het betekent wel dat hij ook studenten van andere vakken moet beoordelen en omgekeerd mijn studenten soms door een collega Engels worden geobserveerd. Of een les geschiedenis aan de regels van de kunst voldoet, kan ik wel enigszins beoordelen, maar bij een taal wordt dat een stuk lastiger. Het alternatief is dat een school met veel verschillende docenten van onze opleiding wordt geconfronteerd en ook voor

HANS VAN DER HEIJDE

KOOS ROMKES

die docenten leidt dat tot versnippering. Van sommige lessen worden wel video-opnamen gemaakt, maar het gaat wat ver om een student vooral op grond daarvan te beoordelen. Al die inspanningen om het beste uit studenten te halen zijn verre van overbodig. Geboren leraren bestaan niet. Al is de ene student meer getalenteerd dan de andere, ook de meest getalenteerde heeft jaren van oefening nodig om een goede leraar te worden. Verder werken we aan de verbetering van de voorbereiding op het lesgeven op het mbo, met meer daarop gerichte stages. Daarvoor hebben we een intensieve samenwerking met het Friesland College opgezet.

De banen liggen hier helaas niet voor het opscheppen. Veel beginnende docenten moeten zich eerst behelpen met inval- en parttimebanen. Een tweede bevoegdheid versterkt iemands positie op de arbeidsmarkt, maatschappijleer alleen blijft voor sommige vmbo-scholen een betrekkelijk klein vak. Heel wat studenten kiezen hun minor dan ook met oog daarop. Als ze jong afstuderen en met een bescheiden aantal uren beginnen, gewild of ongewild, lukt het vaak om via onze deeltijdopleidingen een tweede bevoegdheid te halen.'

IS EEN HERZIENING VAN HET VMBO-PROGRAMMA GEWENST?

Van der Heijde: 'Ja, ik zou graag zien dat staatsburgerschap centraal zou komen te staan. Iedereen krijgt op zijn achttiende de status van staatsburger, maar tussen status en werkelijk staatsburger zijn gaapt vaak een diepe kloof. Die kloof moet met name maatschappijleer dichten. Daarmee verdwijnt niet opeens de huidige inhoud, maar die moet ten dienste staan van het dichten van die kloof. Politieke besluitvorming en de werking van het politieke stelsel zijn daarbij van groot belang. Hoe kun je die beïnvloeden? Welke rechten heeft een (staats)burger, wat is de betekenis daarvan en wat is de waarde van de rechtsstaat? De vrees voor het verdwijnen van de samenleving uit het programma bij deze aanpak is ongegrond. Politieke besluitvorming gaat immers over maatschappelijke kwesties. De politiek wordt bepaald door maatschappelijk veranderingen en verschuivende opvattingen. Maatschappijleer moet niet bestaan uit een deel politieke besluitvorming en een deel daarvan min of meer losstaande maatschappelijke thema's. Het gaat juist om

de onderlinge wisselwerking. De maatschappelijke aspecten van maatschappijleer moeten in het licht van staatsburgerschap staan. Ik zeg opzettelijk geen burgerschap, omdat met name in het mbo zaken als leren gezond te eten ook onder burgerschap vallen. Dat is heel belangrijk, maar niet een probleemterrein van maatschappijleer. Zeker niet als leren hoe je staatsburger kunt zijn daar deels aan wordt opgeofferd.'

Romkes: 'In zijn huidige vorm is het thema massamedia totaal verouderd. De oorspronkelijke verzuijing valt in het huidige medialandschap nauwelijks meer te herkennen. Het wordt steeds minder zinvol om een afkorting als *KRO* te kunnen plaatsen. Van belang blijft dat leerlingen inzicht krijgen in het mechanisme van opinievorming en de rol die de verschillende media, zeker ook *social media*, daarbij spelen. We hoeven ze niet te leren twitteren of van Facebook gebruik te maken, maar ze moeten wel oog krijgen voor de manier waarop het nieuws tot stand komt en beseffen dat daarbij vormen van manipulatie in het geding kunnen zijn, hoe dat komt en waardoor.' ♦

Hans van der Heijde was negen jaar hoofdredacteur van *Maatschappij & Politiek*, is co-auteur van *Intercultureel onderwijs in de praktijk*, waarvan een herziene editie in de maak is, werkt mee aan de methode *Delphi* en heeft daarnaast onder meer twee romans (*De Republyk* en *Dagboek in blik*) en een boek over Istanbul op zijn naam staan.

Koos Romkes werkte mee aan *Thema's maatschappijleer* en ontwikkelt lesmateriaal voor de pilot over het nieuwe examenprogramma havo. Daarnaast heeft hij zich ingezet voor Edukans, een stichting die scholen in veel ontwikkelingslanden ondersteunt. In dat kader bezocht hij het afgelopen jaar Oeganda.

NIJMEEGSE POLITICOLOOG ANDREJ ZASLOVE OVER POPULISME

VORMT HET POPULISME EEN GEVAAR?

Tijdens verkiezingscampagnes is de discussie over populisme de laatste jaren een terugkerend thema. Tien jaar geleden promoveerde politicoloog Andrej Zaslove van de Radboud Universiteit Nijmegen op dit onderwerp, niet vermoedend dat het nu nog steeds in het middelpunt van de belangstelling staat.

LIEKE MEIJS

Is Jan Marijnissen een populist? Of Geert Wilders? Andrej Zaslove concludeert dat deze personen niets gemeenschappelijks hebben. Misschien eenzelfde stijl van communiceren of eenzelfde strategie om macht te verwerven. Hij benadrukt het belang om tot een scherpe definitie van populisme te komen en zoomt daarvoor in op het begrip ideologie. Docenten maatschappijleren leren leerlingen dat er pas sprake is van een ideologie als het om een samenhangend geheel van ideeën gaat. Volgens Zaslove moet hier enige nuancering in worden aangebracht. De maatschappijleerdefinitie noemt Zaslove *full ideology*, het populisme noemt hij een *thin-centered ideology*. Deze *thin-centered ideology* houdt in dat een populistische partij maar beperkte eigen standpunten heeft. Nadruk op wat het volk wil, is er één van. Verder spreekt uit hun stand-

punten een anti-elitestemming omdat de elite per definitie corrupt is. Hun opvattingen zijn manicheïstisch: een scherpe afbakening van goed (volk) en kwaad (elite). Voor andere kwesties 'leent' het populisme standpunten van andere ideologieën. Een charismatisch leider hoort hier niet per se bij, vindt Zaslove. Er zijn populistische partijen zoals de Tea Party in de Verenigde Staten zonder een charismatisch leider en er zijn charismatische leiders die zeker niet populistisch zijn. President Barack Obama is een voorbeeld van de laatsten.

BEDREIGT HET POPULISME DE DEMOCRATIE?

Dat betekent nog niet dat populisme antidemocratisch is, betoogt Zaslove. Hij illustreert dit aan de hand van drie kenmerken van een liberale democratie. Het eerste kenmerk is *representatie*. Representatie vormt de basis van de democratie, beoogt mensen bij de

democratie te betrekken, maar geeft tegelijkertijd ook ruimte om niet te stemmen. Het wordt pas een bedreiging voor de democratie als de grondwet wordt aangetast, minderheden hun rechten verliezen, de onafhankelijkheid van rechters wordt aangetast of leiders zich zelf meer macht via wetgeving toe-eigenen, zoals Silvio Berlusconi.

Het tweede kenmerk is het *openbaar debat*. Het voordeel van het populisme is dat er sprake is van *free speech* zoals in Nederland over migranten en over de Europese Unie. Een nadeel daarvan is dat het een zwart-witdebat wordt, in wij/zij-termen en met een bepaald vocabulaire ('De islam is slecht').

Het derde kenmerk betreft partijen die nodig zijn in een democratie. Populisten hebben nieuwe partijen opgericht, die dichter bij het volk staan, meer mensen naar de stembus trekken en op punten ook vernieuwend zijn. Tegen deze populistische partijen is in te brengen dat, hoewel ze voor meer democratie zijn, ze zelf niet democratisch zijn. Een voorbeeld hiervan is de PVV. Ook is er sprake van personalisering, zoals bij Geert Wilders en Pim Fortuyn. Valt de leider weg, dan is er niet in een opvolging voorzien.

Leerlingen stellen docenten weleens de vraag of de PVV fascistisch is en of de partij een bedreiging voor de maatschappij vormt. Volgens Zaslove moet een wetenschapper genuanceerd blijven denken. Een geconsolideerde maatschappij als Nederland loopt niet veel gevaar. Van fascisme is pas sprake als er tegen de representatieve democratie stelling wordt genomen. De dreiging zit hem volgens Zaslove vooral in het feit dat de PVV bewust geen representatieve partij is en op de langere termijn zeker niet het algemeen belang dient. ♦

No Berlusconi Day: Italianen protesteren in Amsterdam, December 2009 (foto: Jos van Zetten)

DE WERKVLOER

MARIA 3.0

Elk jaar leert de redactie van dit blad er iets bij: hoe we betere koppen kunnen maken, dat je moet afwisselen in soort en stijl van artikelen, wat aantrekkelijk beeldmateriaal is enzovoorts. Dit jaar gingen we aan de slag met scenariodenken. Niet direct gekoppeld aan het volschrijven van dit blad, maar daarom niet minder interessant en nuttig bovendien, vind ik, omdat het goed is af en toe uit je karrenspoor te komen en jezelf af te vragen welke kant het mogelijksterwijs met de wereld opgaat. Vanuit de toekomstscenario's kun je bovendien bedenken wat je nu allemaal moet doen om goed op die toekomst te zijn voorbereid. Regeren is immers vooruitzien! Overigens zou ik daar graag nog aan toevoegen dat je ook kunt bedenken wat je vandaag allemaal kunt doen om een bepaalde toekomst te voorkomen. Al klinkt dat wel heel erg als sociaaldemocratisch maakbaarheidsdenken en daar is in Nederland niet zo heel veel animo meer voor als we de uitslag van de laatste verkiezingen er nog even bij pakken.

TECHNOLOGIE EN WAARDEN

Hoe dan ook, we dachten deze keer scenario over onderwijs en maatschappijleer in het jaar 2032. Eerst bedachten we een aantal trends die veel invloed kunnen hebben op hoe het onderwijs er in 2032 uit zal zien. Uit die trends kozen we er twee om mee aan de slag te gaan, te weten technologische ontwikkeling en de ontwikkeling van waarden in de samenleving. Door beide trends in een assenstelsel te plaatsen, krijg je vier kwadranten en maar liefst vier verschillende toekomstmogelijkheden. Een van de kwadranten is altijd een soort *business as usual*, maar dan verder ontwikkeld. Dat lieten we even voor wat het was. De groep werd in drieën verdeeld en mijn groepje ontwierp een toekomst waarin de technologie het uitgangspunt was in het onderwijs in combinatie met een nadruk op het onderwijzen van immateriële waarden. Waar kwamen we uiteindelijk uit? Bij een soort van montessori-onderwijs! Dat was fijn voor mij, omdat ik op zo'n school werk. Op die toekomst kan mijn school zich dan in elk geval goed voorbereiden.

MONTESSORI

Waarom kwamen we uit bij Montessori? We bedachten dat leerlingen in ons scenario individueel hun cognitieve pad mogen gaan, daarin ondersteund door vrijwel onbegrensde technologische mogelijkheden. Aan de hand van allerlei digitale onderwijsprogramma's, waar leerlingen een minimumscore moeten behalen, bewandelen zij hun eigen pad. Dat betekent dus dat leerlingen zelf hun verdieping kunnen kiezen. Bij maatschappijleer kun je je, nadat je je basisniveau hebt behaald, verder verdiepen in bijvoorbeeld politieke besluitvorming of in de werking van onze rechtsstaat. In ons scenario is een school echter veel meer dan een plek om je op cognitief gebied te ontwikkelen. Ook op socialemotioneel gebied moeten leerlingen zich op school kunnen ontwikkelen; als mens dus, en de docent speelt hierbij een heel belangrijke rol door een aantal gedeelde immateriële waarden te onderwijzen.

SUPERHIP

Ten slotte moesten we een titel voor onze toekomst bedenken. Vrijheid in gebondenheid, zei een mederedactielid en daarmee waren we aangeland bij Montessori, maar dan wel in een nieuw superhip digitaal jasje: *Maria 3.0* dus.

Helaas ontbrak de tijd om na te denken over de vraag hoe we het onderwijs en het vak maatschappijleer op de door ons bedachte toekomst kunnen voorbereiden. Alles moest in een paar uur klaar zijn. Ideeën op dit punt zijn daarom zeer welkom. ♦

Anique ter Welle

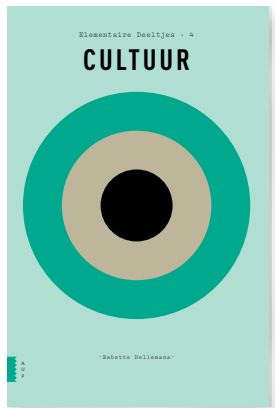
RECENSIES

INDRINGEND BEELD

Polen is geen dagelijkse kost bij maatschappijleer, maar als achtergrondinformatie zijn deze 'verhalen uit het hart van Europa' de moeite waard.

Vanuit een alledaagse context weten Stéphanie Alonso en Thijs Papôt heldere concepten te destilleren, bepalend voor de ontwikkelingen in Polen na 1989. De negentien vlotgeschreven schetsen lijken weinig verband met elkaar te vertonen, maar al lezend blijkt het tegendeel. De enorme rol die gastarbeid is gaan spelen voor economie en samenleving, met veel ontwrichte gezinnen, komt goed uit de verf. In contrast daarmee lijkt de opkomst van gigantische overdekte winkelcentra, waar de middenklasse de vrije teugel laat aan de hartstocht van kopen, kijken en bekeken worden. Behalve aan toenemende welvaart valt dit te danken of te wijten aan het ontbreken van een traditionele middenstand, weggevaagd door bijna een halve eeuw communisme. Een banketbakkerij in Warschau vormt een uitzondering op deze regel, waarbij de lezer denkt: wat moet ik met roomsoesjes? Het blijkt de aanzet tot een indringend beeld van het lot van de middenstand tussen 1939 en 1989. De nuchtere beschrijving van Auschwitz en de worsteling met een waardige presentatie aan de steeds aanzwellende stroom bezoekers maakt indruk. Dat geldt ook voor een schets van een zekere ervaring van het Joodse leven, sommige Polen herontdekken hun Joodse wortels en sommige niet-Joden brengen de Joodse traditie weer onder de aandacht, tot voor kort ondenkbaar. Polen, zo valt te lezen, zijn dol op historiespelen. Middeleeuwse veldslagen worden getrouw nagespeeld, met zwaar geharnaste ridders te paard. Aansluitend op die traditie wordt op waardige wijze de ontruiming van een getto als spektakelstuk gebracht, inclusief de in vodden gehulde huilende kinderen. Na lezing bent u een stuk beter op de hoogte van de ontwikkeling in dit deel van de Europese Unie. *WB*

Stéphanie Alonso en Thijs Papôt, *EN NOG IS POLEN NIET VERLOREN, VERHALEN UIT HET HART VAN EUROPA*, Uitgeverij Douane, Rotterdam, 2014, 185 bladzijden

ELEMENTAIRE DEELTJES

In de sympathiek uitgebrachte serie *Elementaire deeltjes* wordt getracht wetenschappelijke kennis voor een breed publiek toegankelijk te maken.

De onderwerpen in de serie beslaan verschillende wetenschappen. Sommige delen vertonen raakvlakken met maatschappijleer, zoals de Europese Unie, globalisering en criminologie en cultuur. Bij het deel *Cultuur* is het een prestatie dit brede onderwerp in minder dan tweehonderd, weliswaar dichtbedrukte, bladzijden te behandelen, zonder dat de tekst in een encyclopedisch overzicht onttaardt. Dit blijkt echter alleen mogelijk door de inhoud toe te spitsen op de kijk op cultuur, eigenlijk cultuurfilosofie door de eeuwen heen. Wie naar dit boek grijpt om het nodige over 'kunst, muziek en zo' aan de weet te komen, komt bedrogen uit, evenals degene die het fijne over de verschillende culturen op aarde wil weten. In de tekst passeren vele denkers en denkwijzen de revue, interessante stof voor de geïnteresseerden, maar of de tekst ook buitenstaanders kan boeien, is wat minder zeker. Dat ligt niet aan de schrijfstijl, die is glashelder, met tal van aardige voorbeelden. Wat ontbreekt is de overtuigende samenhang tussen al die diepzinnige gedachten en de veranderingen in de maatschappij. Zo wordt, deels waarschijnlijk terecht, gesteld dat Simone de Beauvoir van onschatbare waarde voor het feminisme is geweest, maar hoe valt dat te rijmen met haar onbekendheid bij de feministen van de jaren zeventig? Vrijwel zeker speelde De Pil toen een grotere rol dan Simone, maar op dergelijke dilemma's gaat de auteur niet in. Samenvattend: een helder geschreven boek voor docenten met belangstelling voor cultuurfilosofie en studenten die verplicht zijn zich daarin te verdiepen. *WB*

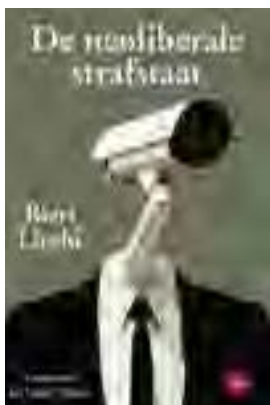
Babetta Hellemans, *CULTUUR, Deel 4 uit de serie Elementaire deeltjes*, Uitgeverij Amsterdam University Press, Amsterdam, 2014, 192 bladzijden

OMSTREDEN DEMOCRATIE

Democratie is uit de aard van de zaak een omstreden begrip. Dat weten we anno 2015. Het is ook nooit anders geweest.

Wim de Jong laat dat zien in zijn proefschrift voor de Nederlandse geschiedenis tussen 1945 en 1985. Interessant is dat De Jong burgerschapsvorming kiest als venster op de geschiedenis van het denken over democratie, met een apart hoofdstuk over maatschappijleer. Sinds 1945 wordt bij de herhaalde vernieuwingen in het onderwijs gesproken over de aard van staatsburgerlijke vorming, burgerschapsvorming, politieke vorming en dergelijke. Natuurlijk was er steeds weer onenigheid over de waarden van waaruit zou moeten worden gewerkt. In 1969 werd maatschappijleer werkelijk als vak ingevoerd. Zoals bekend was de strijd over de inhoud nog lang niet gestreden. Begin jaren tachtig ging het aard bijna ten onder in de ideologische strijd. Uiteindelijk mocht het als een 'normaal' vak blijven, ontstegen aan de botsing tussen maatschappijvies. De Jong brengt de geschiedenis mooi in beeld door het beschrijven van 'repertoires' van burgerschap. Deze ideaaltypen maken het mogelijk de verschillende opvattingen in kaart te brengen, ook waar de repertoires elkaar in de tijd overlappen en zich vermengen. Hij noemt het *diversiteitsrepertoire* dat met de verzuiling samenhangt en een *saamhorigheidsrepertoire* dat ook in de periode na de Tweede Wereldoorlog is bepleit. In de jaren van wederopbouw werd het *disciplineringsrepertoire* sterk, in het midden van de jaren zestig uitgedaagd door het *libertaire repertoire*. Het *politiseringsrepertoire* bracht burgerschapsvorming in ideologisch vaarwater. De Jong trekt in zijn onderzoek een arbitraire grens bij 1985. Zijn heldere en zeer leesbare boek maakt nieuwsgierig naar een vervolg. Een mooie uitdaging voor de lezer: vraagt een goede beschrijving van burgerschapsvorming en democratie in de laatste decennia de introductie van nog andere repertoires dan die De Jong onderscheidt? *Kars Veling, directeur ProDemos*

Wim de Jong, *VAN WIE IS DE BURGER? OMSTREDEN DEMOCRATIE IN NEDERLAND, 1945-1985*, Proefschrift Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014, 352 bladzijden

DE NEOLIBERALE STRAFSTAAT

Het neoliberalisme is *het* kwaad van de twintigste en eenentwintigste eeuw. In de neoliberale strafstaat beschrijft de Belgische jongerenwerker Bleri Lleshi de opkomst en de meedogenloze gevolgen van deze ideologie voor onze jeugd.

De ideologie van competitie, vrijheid en consumptie domineert volgens Bleri Lleshi alle domeinen van de samenleving. Met alle gevolgen van dien: 'het neoliberalisme heeft geleid tot meer ongelijkheid, onzekerheid en tot ontmanteling van sociale rechten'. Met eenzijdige wetenschappelijke gegevens probeert Lleshi de lezer van zijn standpunt te overtuigen. Het feit dat Belgische jongeren slecht scoren op burgerzin en democratische vorming is volgens de jongerenwerker niet verwonderlijk: 'Er kan geen sprake zijn van basisdemocratie als een kleine elite de macht in handen heeft, als het middenveld, de burgers en zelfs politici gedepolitizeerd zijn'. Binnen een systeem van 'ongelijkheid, segregatie en straffen' is het niet verrassend dat maatschappelijke problemen onder jongeren toenemen. Er zal een beleidsmatige verschuiving richting 'sociale mobiliteit, economische kansen en integratie' moeten plaatsvinden. Dit is geen gemakkelijke opgave, 'het kapitalisme duldt geen tegenspraak'. Desondanks reikt Lleshi in het laatste deel van zijn boek 'een constructief links project' als alternatief aan. Dit project klinkt indrukwekkender dan het in werkelijkheid is want nieuwe alternatieven lanceert de auteur niet. 'Ik geloof dat zoiets heel moeilijk is', aldus Lleshi. Onder het motto beter goed gejat dan slecht bedacht zet de jongerenwerker wel erg gemakzuchtig een aantal bestaande initiatieven op een rij. Het boek heeft volgens Lleshi dan ook vooral als doel om de samenleving als geheel te activeren om gezamenlijk nieuwe alternatieven te ontwikkelen. Alternatieven voor een betere wereld. 'Een betere wereld bestaat'. DS

Bleri Lleshi, DE NEOLIBERALE STRAFSTAAT, Uitgeverij EPO, Berchem, 2014, 312 bladzijden

NEUTRALITEIT

Hoe objectief kan een journalist zijn en hoe ver mag de betrokkenheid van een verslaggever gaan? Mediadirecteur Taco Rijnsemus van KRO-NCRV legt de journalistieke normen naast een meetlat.

Emoties lijken steeds vaker door te dringen in het medialandschap. Journalisten spreken met regelmaat over 'onrecht' en vragen boze burgers wat zij nou ergens van vinden. Politici en bankiers 'hebben wat uit te leggen', want 'mensen willen weten hoe het zit'. Wat is er overgebleven van de neutrale journalist? Het boek *De rekbare waarheid* bestaat uit twee delen: theorie en praktijk. In theorie heeft de journalist maar één doel, de naakte waarheid blootleggen, en daarbij zet hij zijn eigen (voor)oordelen opzij. Althans, in theorie. De door Rijnsemus beschreven functies van de media klinken docenten maatschappijwetenschappen als muziek in de oren. Rijnsemus gaat ook uitgebreid in op de kritiek op het neutraliteitsdenken, variërend van de macht door de media tot de macht over de media. Hij illustreert dit alles met recente en concrete voorbeelden die de docent zo in zijn les kan gebruiken. Is het bijvoorbeeld terecht dat sommige partijen niet voor televisiedebatten worden uitgenodigd? In het praktische deel van het boek neemt Rijnsemus de lezer mee langs zowel de nieuwscriteria als de journalistieke normen. 'Feiten hebben in de journalistiek de allerhoogste status. Zij vormen de heilige graal van de journalistiek', schrijft Rijnsemus. 'Maar wat is dat nu eigenlijk, een feit?' Na een beschrijving van in dit geval 'de feiten' wijst Rijnsemus op de valkuilen. Zo moet een journalist bij het gebruik van feiten altijd een selectie maken. 'In de praktijk betekent dit dat de feitenselectie wordt gestuurd door een vooraf gestelde onderzoeksvraag.' Bij elke gebeurtenis kun je immers verschillende vragen stellen. *De rekbare waarheid* is bijzonder praktisch en vormt daarmee een aanwinst voor de medialiteratuur! IP

Taco Rijnsemus, DE REKBARE WAARHEID, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2014, 233 bladzijden

TEGENGELUID

Rusland en het Westen voeren een ongekende propaganda-oorlog. Ruslanddeskundige Marie-Thérèse ter Haar laat zien dat Moskou niet de enige is die vals speelt.

Onlangs gaf de Russische president Vladimir Poetin openlijk toe dat Rusland de Krim vorig jaar inlijfde. Lange tijd hield Moskou vol dat de 'groene mannetjes' op het Oekraïense schiereiland niets met het Russische leger te maken hadden. Westerse verslaggevers probeerden het tegendeel te bewijzen. In de tussentijd 'smeepte' het volk om hulp, werd er een 'referendum' georganiseerd en kwam de Krim weer in Russische handen. 'Ik ken veel Russen die kritisch zijn over hun regering, maar wat de Krimkwesitie betreft is 95 procent overtuigd dat de Krim bij Rusland hoort en dat Poetin zijn land en de Krim echt een dienst heeft bewezen', schrijft Ter Haar in haar boek *Zijn zij nou gek of zijn wij het?* Ze organiseert reizen naar de voormalige Sovjet-Unie en verblijft de helft van het jaar in Rusland. Voor haar analyse van de informatieoorlog verwijst ze regelmatig naar gesprekken met doorsnee Russen. Ter Haar schrijft dat de meeste westerlingen de geschiedenis van Rusland nauwelijks kennen waardoor zij bepaalde (politieke) uitspraken en situaties niet in perspectief kunnen plaatsen. Daar kan Ter Haar geen ongelijk in worden gegeven. Ook de vrij kritiekloze benadering van de Oekraïense president Petro Porosjenko door westerse media stoort Ter Haar - en terecht. Toch schiet zij op een aantal punten door. Hoewel westerse media allesbehalve objectief berichten en bovendien slecht zijn geïnformeerd, is dit onvergelijkbaar met de geoliede Russische propagandamachine. Russische opiniemakers en journalisten zijn uitermate goed op de hoogte van zowel de situatie in Rusland als daarbuiten, maar zij kiezen er willens en wetens voor om te liegen. Niettemin zal het boekje voor menig docent een eyeopener zijn. IP

Marie-Thérèse ter Haar, ZIJN ZIJ NOU GEK OF ZIJN WIJ HET?, Empirique, Arnhem, 2015, 144 bladzijden

EXAMENBESPREKINGEN

De examenbesprekingen worden dit jaar georganiseerd op dinsdag 26 mei in Utrecht. Het voorlopige rooster is:

- 15.30 - 17.00 uur, vmbo, havo-regulier en havo-pilot
- 17.00 - 18.30 uur, vwo-regulier en vwo-pilot.

Kijkt u voor de locatie in Utrecht en voor de definitieve tijden op www.nvln.nl.

VERNIEUWING VMBO

Er is een wetsvoorstel in de maak dat tien profielen op het vmbo invoert. Dit wetsvoorstel gaat binnenkort naar de ministerraad, de Tweede en de Eerste Kamer. De NVLM heeft staatssecretaris Sander Dekker een brief gestuurd waarin wij voorstellen het examenvak maatschappijleer 2 in vier van die profielen op te nemen: Economie en ondernemen (EO), Zorg en Welzijn (ZW), Media, vormgeving en ICT (MVI) en Dienstverlening en producten (D&P). Ook verzoeken we de staatssecretaris een commissie in te stellen om het examenprogramma voor maatschappijleer 2 te herzien. Dat programma is de afgelopen jaren alleen op kleine punten gewijzigd, dus actualisering is geen overbodige luxe. Daarnaast is dit een goed moment om te zorgen voor een goede aansluiting van maatschappijleer 2 op de andere (beroepsgerichte) vakken.

PLATFORM ONDERWIJS 2032

Het kabinet heeft een platform onder leiding van Paul Schnabel ingesteld dat een advies gaat uitbrengen over het curriculum van de toekomst. We hebben het platform een brief geschreven om te benadrukken dat burgerschapsvorming ook in 2032 een zeer relevant onderdeel van het curriculum zal zijn. We vragen de leden van het platform met ons in gesprek te gaan over het belang van democratische vorming op school.

JONG EN BEVOEGD!

Jaarlijks laat het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) de Integrale Personeelstelling Onderwijs (IPTO) uitvoeren. Dat levert interessante cijfers op over docenten maatschappijleer (de peildatum is 1 oktober 2013). Het vak wordt door jonge docenten gegeven: 37,5 procent van de lessen maatschappijleer wordt gegeven door een docent die nog geen 35 jaar is. Dat percentage is alleen hoger bij onze collega's van lichamelijke opvoeding. Van alle lessen maatschappijleer wordt 69,7 procent bevoegd gegeven. Geschiedenis doet het beter met 87,1 procent, economie blijft achter met 59,1 procent. Het percentage bevoegd gegeven lessen maatschappijleer is tussen 2011 en 2013 met 4,6 procentpunt gestegen. Het rapport bevat een schat aan informatie, bijvoorbeeld over verschillende regio's. U vindt het door 'IPTO' in te tikken in het zoekscherm van www.rijksoverheid.nl.

Coen Gelinck

www.nvln.nl

LEG DAT
MAAR
EENS UIT!

Op deze plek schreef ik vaker hoe mooi en belangrijk het is om de actualiteit te betrekken in en bij ons vak. Daarmee worden onze lessen interessanter en wordt taaië theorie relevanter en duidelijker - zo is mijn stelling. Daar sta ik nog steeds achter, maar in de afgelopen periode werden we niet echt door *de politiek* geholpen. Er waren verkiezingen die er toe deden. Op één dag kon iedere kiesgerechtigde *drie stemmen* uitbrengen: voor de Waterschappen, voor de Provinciale Staten en indirect voor de Eerste Kamer. De *Haagse* partijleiders deden dan ook hun uiterste best *in het land*. Uiteindelijk ging minder dan de helft van de kiesgerechtigden met hun stempas in de hand naar het stemlokaal. Deze mensen bepaalden de samenstelling van de Staten en daarmee van de Senaat voor de komende vier jaren. In mei zal blijken hoe de Eerste Kamer er precies gaat uitzien, maar extrapolaties voorspellen dat we daarin de kleinste grootste partij uit onze historie hebben. Het aantal partijen in de Senaat is met twaalf nog nooit zo groot geweest, maar dat is nog niets in vergelijking met de zestien fracties in de Tweede Kamer. Vijf daarvan zijn na de verkiezingen ontstaan en zo zijn zeven zetels gevuld zonder uitspraak van de kiezer. Diezelfde kiezer zag dat twee Kamerleden als bewindslieden op Veiligheid en Justitie werden beëdigd. De daar afgetreden staatssecretaris werd als Kamerlid geïnstalleerd, een dag nadat zijn voormalig partijgenoot als *zelfstandig lid* ook weer een zetel in gebruik nam. Dat maakt dat de coalitie de kleinst mogelijke meerderheid in de Tweede Kamer heeft en de meerderheid in de Eerste Kamer - ook met hun C3-vrienden - waarschijnlijk verliest. Maar onze optimistische premier 'houdt koers'. Toepasselijk, want politici en docenten maatschappijleer zitten in hetzelfde democratische schuitje. We zullen allebei meer dan ooit horen: 'Leg dat maar eens uit!'.

Hans Tennissen

DE BOEKENKAST

DAAN VAN DER HOEK

EEN BOEK, EEN FILM OF EEN CD DIE IEDERE DOCENT MAATSCHAPPIJLEER IN ZIJN BOEKENKAST MOET HEBBEN STAAN VOLGENS ARTHUR PORMES, lerarenopleider en vakdidacticus maatschappijleer en maatschappijwetenschappen aan het ICLON/Universiteit Leiden en docent aan de RSG Brokdele te Breukelen.

John Macionis & Ken Plummer,
SOCIOLOGY, A GLOBAL INTRODUCTION
Pearson Education Limited, Essex, 2012 (5th edition).

Ik ben het helemaal eens met Ton Olgers die stelde dat de inleiding sociologie van Ultee, Arts en Flap niet mag ontbreken in de boekenkast van een docent maatschappijleer. Eén boek is echter geen boek en je zou toch minstens twee inleidingen sociologie binnen handbereik moeten hebben. Sterk aan *Sociology, A global introduction* vind ik de suggesties voor verdieping die aan het eind van elk hoofdstuk staan met verwijzingen naar films, romans, (wetenschappelijke) tijdschriften, wetenschappelijke literatuur en websites. Niet voor niets een internationale bestseller.

Rudy Andeweg & Jacques Thomassen (red.),
DEMOCRATIE DOORLICHT
Leiden University Press, Leiden, 2011

Natuurlijk moet een docent maatschappijleer ook minstens twee stevige politicologische boeken op de plank hebben staan, om na te gaan of de omschrijvingen in lesboeken misschien toch enige nuancering of verdieping kunnen krijgen. Deze democratische audit is zijn geld meer dan waard. Een schat aan empirische data en theorievorming over de stand van de Nederlandse democratie. Lees daarbij ook *Politics* van Andrew Heywood en u heeft hebt voldoende academische munitie voor goed doordachte en verantwoorde lessen over politiek.

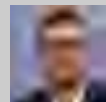
Robert Fisk,
THE GREAT WAR FOR CIVILISATION
Fourth Estate, London, 2005

Fisk beschrijft honderd jaar Europese koloniale geschiedenis en verwerkt daarin zijn persoonlijke ervaringen tijdens dertig jaar werk als oorlogscorrespondent. Hij vertelt uit eerste hand over de oorlogen in onder andere Algerije, Afghanistan (al tijdens de Sovjetbezetting), Irak, Israël, Libanon, Syrië en vertelt over zijn ontmoetingen met Osama Bin Laden en Saddam Hussein. Ik heb de 1.400 pagina's in twee weken verslonden. Onmisbaar om de actualiteit te kunnen plaatsen in een historisch kader. Ook in het Nederlands verkrijgbaar (maar dan wel iets duurder).

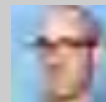
MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

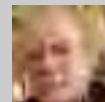
REDACTIE

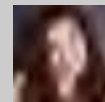
Ivo Pertijs
hoofd-
redacteur

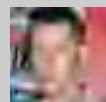
Bas
Banning

Wolter
Blankert

Vera
Boonman

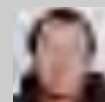
Douwe van
Domselaar

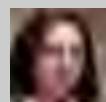
Janet
Duursma

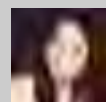
Coen
Gelinck

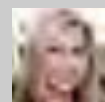
Daan van
der Hoek

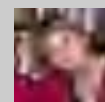
Lieke
Meijs

Dilek
Semur

Margret
Veerman

Anique
ter Welle

EINDREDACTIE Maarten Cras

ART DIRECTION Jenny Kan | jenniness.com

OPMAAK Lidewij Spitshuis | lidewij.net

OMSLAGFOTO

Wikimedia Commons (bewerking Lidewij Spitshuis)

DRUK EDG Media

UITGEVER ProDemos

REDACTIESECRETARIAAT

ProDemos, Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEMENTSPRIJZEN M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

NIUWE ABONNEMENTEN

Nieuwe abonneementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Meld u aan via www.maatschappijenpolitiek.nl/abonnementen. Abonnees kunnen adreswijzigingen doorgeven door een e-mail te sturen aan m&p@edg.nl.

AUTEURSRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

ADVERTENTIES

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.
Of op aanvraag bij de uitgever,
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl

KOPIJ EN MEDEDELINGEN

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ProDemos Binnenhof voor Scholen

U kunt zich weer inschrijven voor de programma's van ProDemos Binnenhof voor Scholen voor het schooljaar 2015/2016. ProDemos biedt scholen een gratis educatieve dag in politiek Den Haag waarbij leerlingen ook de Tweede Kamer bezoeken.

De programma's zijn bovendien een leuke aanvulling op het vak Maatschappijleer en Burgerschap.

Over de programma's

- Onderwijsniveau: voor alle onderwijsniveaus
- Duur: variërend van een paar uur tot een hele dag, docenten kunnen zo zelf kiezen wat het beste bij de klas past
- Kosten: gratis
- Een bezoek aan de Tweede Kamer staat altijd op het programma

Voor meer informatie en reserveren:
prodemos.nl/binnenhofvoorscholen

